

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KLASISKĀS FILOLOĢIJAS UN ANTROPOĢIJAS STUDIJU
NODAĻA

Ekspresīvā leksika Cicerona *Runas pret Katilīnu*

BAKALAURA DARBS

Autors: **Artis Kuģis**

Studenta apliecības Nr.: ak12182

Darba vadītājs: Docente Dr. philol. Gita Bērziņa.

RĪGA 2015

Anotācija.

Ekspresīvā leksika Cicerona „Runas pret Katilīnu”. Artis Kuģis, darba vadītāja Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Dok. Gita Bērziņa.

Darbā analizēts- Visa veida ekspresīvās leksēmas no Cicerona „Runas pret Katilīnu”

Darba mērķis- Izpētīt un analizēt ekspresīvās leksēmas un to funkcijas Cicerona „Runas pret Katilīnu”

Darba Uzdevumi-

1. Iepazīties ar tēmai atbilstošu teorētisko literatūru (sevišķi noskaidrojot ekspresīvās leksikas jēdzienu, raksturiezīmes).
2. Caurskatīt tekstu oriģinālvalodā.
3. Atlasīt leksēmas, kas atbilst ekspresīvās leksikas kritērijiem, un to izpratnei nepieciešamo kontekstu.
4. Iztulkot atlasīto materiālu un izanalizēt ekspresīvās leksēmas.
5. Izdarīt secinājumus par ekspresīvās leksikas nozīmi Cicerona runu tekstā.

Pētījumā tiek apskatītas leksēmas, kurām Cicerona darbā „In Catilinam” piemīt ekspresija. Tiek aplūkots to pielietojuma mērķis un veids.

Atslēgas vārdi: Ekspresīvā leksika, Poētismi, Eifēmismi, Frazeoloģismi, Sarunvalodas vārdi, Epiteti.

Darbs satur: 40 lapas 14 632 lapaspuses.

Annotation

Expressive lexis in Cicero's "Catiline Orations". Artis Kuģis, work supervisor Latvian University faculty of humanities Doct. Gita Bērziņa.

Work analysis- All sorts of expressive lexis from Cicero's "Catilina Orations"

Goal- Research and analyze expressive lexis and their functions from Cicero's "Catilina Orations"

Tasks-

1. Get acquainted with literature, which speaks of the theme of expressive lexis (focusing on the meaning of expressive lexis and its qualities).
2. Read the text in the Original language.
3. Write out the lexis that has the qualities of an expressive lexis, and the context necessary to understand it.
4. Translate the material and analyze the lexis.
5. Make a conclusion about the meaning of the lexis in Cicero's speech.

Research involves examination of lexis that have that possess an expressive meaning in Cicero's work "In Catilinam". The work deals with the use and classification of the lexis.

Key Phrases: Expressive lexis, poeticism, euphemism, Phraseology, colloquialisms, epithet.

The work consists of 40 pages, 14 632 words.

Saturs

Ievads.....	5
Teorētiskā daļa.....	10
1. Stilistiski ekspresīvās leksikas jēdziens.....	10
2. Stilistiski ekspresīvās leksikas veidi.....	11
2.1 Sarunvalodas vārdi.....	11
2.2 Vienkāršrunas vārdi.....	13
2.3 Poētismi.....	14
2.4 Emocionāli ekspresīvā leksika.....	16
2.5 Eifēmismi.....	18
2.6 Frazeoloģismi.....	18
2.7 Vārdi un frāzes ar pārnestu nozīmi.....	19
Praktiskā daļa.....	22
3. Ekspresīvās leksēmas „Runās pret Katilīnu.”.....	22
3.1 Epiteti.....	22
3.2 Eifēmismi.....	25
3.3 Poētismi.....	26
3.4 Sarunvalodas vārdi.....	30
3.5 Vienkāršrunas vārdi.....	32
3.6 Emocionāli ekspresīvā leksika.....	32
3.7 Vārdi un frāzes ar pārnestām nozīmēm.....	40
Secinājumi.....	43
Izmantotā literatūra.....	45

Ievads.

Republikas laiks Senajā Romā 1. gs. p. m.ē. bija intrigu un karu pilns, kad varenie un ietekmīgie senatori Romas provincēs ieguva naudu un Romā cīnījās par varu un ietekmi. Varens bija tas, kurš varēja uzpirkt naudas kārus, ietekmīgus vīrus, vai ar solījumiem panākt, ka aiz viņa muguras stāv zobenu un vairogu siena. Bet bija tādi, kas nevarēja bērt zeltu pie citu kājām, un būt tik pārdroši, lai ar zobenu pakļautu sev visvarenāko tā laika valsti. Bet viņiem bija cits līdzeklis kā to panākt- skaisti vārdi. Un savā laikā Cicerons tika uzskatīts par izcilāko.

Mūsdienās vēsture runā par Ciceronu, kā vienu no iespaidīgākajiem vēstures oratoriem, un cilvēku, kura Romas turpmākajā literatūrā, latīņu valodā un arī vēlākajos Eiropas prozas darbos ir atstājusi paliekošu iespaidu. Sasniegumi valodas lietošanas jomā bija viņa trumpis pret Romas varenajiem un bagātajiem, kas stājās viņam ceļā, un tas veidoja gan viņa ceļu uz slavu un varu, bet par nožēlu, viņš to arī pavērsa pret Marku Antoniju- cilvēku, kura nežēlīgā atriebība maksāja Ciceronam viņa dzīvību. Tomēr viņa valodas un jurista spējas vēl mūsdienās kalpo kā piemērs advokātiem līdz pat šīm dienām.

Bet, kas tad īsti ir vēsturē padarījis Ciceronu tik bieži pieminētu? Vai viņa runas ir kādreiz glābušas Romu no tās ļaunākā ienaidnieka, vai panākušas to, ka Romas republikā notika izmaiņas, kas padarīja to par tā laika varenāko impēriju? Vēsturē vēl par to strīdas, jo tiek apspriesta runa, kas liek domāt, vai tikai Cicerons nav ar runu iznīcinājis Romai bīstamu nemieru, jau pirms tas ir paspējis attīstīties un to sagraut, vai arī viņš ir samelojis un panācis nevainīga cilvēka nāvi, personīgas slavas dēļ. To ir grūti pateikt, bet viena lieta ir skaidra- tas, ko viņš tajās dienās bija ieskaidrojis Romas tautai, bija tos pārliecinājis būt radikālai un bailēs novērsties no senajiem tikumiem, lai aizstāvētu republiku un tās pilsoņus.

Cicerons bija dzimis respektablā un turīgā ģimenē, kurai bija saites ar Romas dižciltīgajiem, tādējādi Ciceronam bija visi nepieciešamie līdzekļi, lai viņš varētu izglītoties runas mākslā. Ieguvis gana plašas zināšanas, Cicerons pārvācās dzīvot uz Romu, un būdams vēl gados jauns viņš veidoja ļoti veiksmīgu karjeru kā advokāts. Pirms tam Cicerons savā mūžā pieredzēja kaujas starp Sullas un Gaja Marija atbalstītājiem, kalpojot Gneja Pompeja Strabo armijā kā kvestors, tomēr karošana, taktika, un ierindas mācība nebija viņa stiprā puse. Ar

vārdiem viņš spēja gūt lielāku labumu. Sullas proskripciju laikā no cilvēkiem nāca daudz apsūdzības un nemieri deva Ciceronam pietiekami daudz lietas, kurš viņš varētu parādīt savu talantu. Tieši Sullas laikā Katilīna bija parādījis savu nežēlību pirmoreiz pasniegdams sava brālēna galvu Sullam. Visiespaidīgākā bija viņa runa, Seksta Roscija aizstāvībai, Viņu bija apsūdzējis par proskripcijām atbildīgais Lūcijs Kornēlijs Krīsagons. Ciceronam nenācās viegli runāt pret Sullas atbalstīto brīvvalsto vergu. Sulla bija spējīgs uz daudz ko, jo viņa armijas kontrolēja Romu, un viņš jau bija parādījis savu nežēlību, kad ieviesa pirmās proskripcijas. Tomēr Cicerons uzvarēja tiesā. Tālākā politiskā karjera no tā laika bija nodrošināta.

Cicerons nevarēja lepoties ar bagātību vai militāro talantu kā Marks Licīnijs Krass un Gnejs Pompejs Magnuss, tādējādi viņa ceļš līdz konsula amatam bija sarežģīts. Viņš nevarēja nonākt solā, jo viņam nebija slavas starp vienkāršo tautu, bet senatoriem viņš būtu bijis labs sabiedrotais dēļ viņa runas spējām un nenoliedzamo uzticību Romas konstitūcijai. Visi gan nebija stāvā sajūsmā par jauno senatoru, jo viņa izcelsme neapmierināja optimātu grupējumu. Cīņa ar Katilīnu Cicerons galu galā uzvarēja un panāca vairāku viņa sabiedroto nāvēssodus. Pārliecināts par savām runas spējām Cicerons turpināja politisko karjeru runājot pret Politiskiem pretiniekiem, bet viņš izvēlējās nepareizo, kad sarakstīja „Filipikas” un runāja pret Marku Antoniju. 43. g. p.m.ē. Marks Antonijs panāca, ka Cicerons tiek pasludināts ārpus likuma, un Cicerons tika noslepkavots. Cicerona dzīves laikā viņa rokas un mēle bija kalpojusi godam, bet galu galā tās kalpoja tikai kā trofejas uz rostras un Senāta ēkas mūriem, kā liecība, ka slavenais orators vairs nerunās. Bet viņa runas vēl saglabājās pierakstos.

Runa balstījās uz nedrošiem pierādījumiem un apstrīdamām liecībām un Ciceronam bija maz uz ko atsaukties, tādējādi vienīgais, kas palika bez jurista prasmes bija oratora māksla, kurā viņš bija vingrinājies jau no gatavojies jau kopš laika, kad pirmoreiz paņēma rokās seno grieķu un romiešu oratoru grāmata. Šis bīstamais ierocis viņa rokās izrādījās efektīvāks, par jebkuru zobenu un viltību, kādu viņam pretī varēja nostādīt Katilīna. Cicerona triumfs nebija apstrīdams. Un svarīgi ir noskaidrot, ko tad viņš pateica, kas pārliecināja tautu viņam ticēt tik lielā mēra, lai dotu viņam tiesības lemt par cilvēka dzīvību.

Ekspresīvā leksika mūsdienās ir ieguvusi reputāciju, kas liek domāt, ka tā ir pielietojama, daiļliteratūrā, un ka tai bija domātā tēlainai pasaules atainošanai. Nav noliedzams, ka šajā apgalvojumā ir daļa patiesības. Ejot laikiem literatūra ir ļoti mainījusies, tāpat kā valoda. Pēc

Romas krišanas antīkās kultūras ietekme uz jauno mākslu sāka izjust un izplatoties kristietībai viss rombiskais tika atstāts pagātnē un pat nolādēts. Šajā laikā visi cildinājumi un literatūra Eiropā tika pievērsta viena dieva un citu varoņu pielūgšanai un citai manierei, kā attēlot šo varoņu varoņdarbus. Un līdz ar to pieņēmumi par runām arī mainījās.

Kad mūsdienās cilvēki domā par tiesas runām viņiem nerodas iespaids par runu, kas būtu pilna ar tēlainu un emociju pilnu valodu. Mūsdienu tiesu sistēma tiešām atšķīrās no agrākajiem laikiem, bet tas ir tieši tādēļ, ka mums vairs nav nepieciešams pārliecināt cilvēkus ar vārdiem, jo pieeja vitālai informācijai un pierādījumu iegūšana tiesā ir palikusi daudz vienkāršāka. Tādēļ mūsdienās vairs nav nepieciešams pārliecināt ar vārdiem, bet ar faktiem.

Cicerona laiki bija citi, nebija interneta faili, nebija virtuāla nauda un datubāzes, kas ļautu noteikt, vai ar to nenotiek piekukuļošana un morāles ar bija citas. Visumā Cicerons dzīvoja sarežģītā laikā, kad nesenie kari ar Romas ienaidniekiem bija radījuši ceļu jauna veida tirāniem, romiešiem, kas izmanto militāro spēku, lai pierādītu savas tiesības uz augstāko posteni valstī. Turklāt nevar izslēgt faktu, ka Romas elite arī bija uzpērkama tiesu laikā. Nenācās viegli izvēlēties sabiedrotos, ja zināji, ka viņi var tevi nodot, tiklīdz kāds nosauc tīkami lielu talentu skaitu.

Turklāt runas bija pieņemts pat uzturēt vairākas stundām ilgi ja nepieciešams, šo runu laikā nebūtu nekāds pārsteigums, ja kāds no klausītājiem siltā dienā uz sava ērtā akmens krēsla pēkšņi sāktu krākt, ja runa nav spējusi piesaistīt viņa interesi. Un ja tā vēl ir šīs daudzās stundas jāklusās noturēt cilvēku uzmanību būtu ļoti grūti. Un tieši tāpēc runas bija tik kolorītas un pilnas emocijām, jo tad tās bija klausāmākas un spēja noturēt interesi pietiekami ilgi, lai cilvēki neizvēlētos pamest telpas ar nodomu stāties pretī šim garlaicīgajam advokātam.

Pēc paša Cicerona teiktā un vēlāka likteņa var arī saprast, ka ja viņa runas nebūtu izdevušās pastāv liela iespēja, ka viņam par to nāktos samaksāt ar ko vairāk kā tikai ar savu reputāciju. Tā kā runa bija izaicinājums senatoram, kurš agrāk bija guvis lielu atbalstu senatoru vidū, to skaitā bija arī vēsturē labi pazīstamais Gajs Jūlijs Cēzars. Ciceronam šī runa varēja nozīmēt arī viņa dzīvību.

Tātad ir daudzi faktori, kas Ciceronam (un arī citiem advokātiem/oratoriem) bija jāņem vērā, kad viņi teica savu runu:

- Vai runa būs pietiekami interesanta, lai saglabātu klausītāju uzmanību un interesi.
- Runā sava pozīcija ir jāparāda tik ekspresīvi cik iespējams.
- Jāpārlicina auditorija, ka apsūdzētajam nav nekādās tiesības un viņu žēlsirdību.
- Jāpārlicina auditorija, ka sprieduma neizlemšana runātājam par labu var novest pie neaptverami ļaunām sekām

Ciceronam šajā situācijā nebija tik daudz liecinieku vai pierādījumu, cik normāli būtu nepieciešams, lai pārliecinātu sabiedrību par bruņota konflikta uzsākšanu. Tātad nebija fakti, kurus, viņš var pierādīt kā patiesus vai pamatotus.

Darbā visinteresantākā liekas iespēja iepazīties ar tā laika runas veidošanas pamatprincipiem un valodas izvēli, kā arī kādā veidā tad antīkajos laikos cilvēkam izdevās citus pārliecināt par nepieciešamību cilvēku notiesāt nevis ar pierādījumiem, bet ar vārdiem. No šīm runām ir iespējams arī iegūt izpratni par to, kas tad īsti nebija pieļaujams runā.

Par Cicerona runām ir vairāki viedokļi- tas ir pārāk šovīnistiski un pompozs, tas ir ekspresīvs un ģeniāls. Tas rada domu, vai ekspresīvā leksika šajā darbā veido lielu daļu no teksta. Tā kā Cicerons Gaja Verra tiesas prāvā mēdza izmantot plašus faktu klāstījumus, iespējams, ka viņš ir arī spējīgs izmantot plašus izklāstus par situāciju šajā runā, bet tā kā viņam ir ļoti maz pierādījumu pret Katilīnu pastāv iespēja, ka viņš tajos neizpaužīsies tik ļoti, kā pret Verru. Nevar gan teikt, ka ir kāds konkrēts kvantums, kas norādītu, kad kaut kā ir par daudz, tas drīzāk ir viedoklis. Bet vienmēr var izteikt minējumus par iespējamajām leksēmām, kuras darbos ir atrodamas. Tā kā Cicerons apelēja tautai un raisīja naidu pret Katilīnu hipotēzes ir:

- Cicerona runā būs epiteti veltīti klausītājiem un ekspresīvas leksēmas uzrunājot tautu un klausītājus.
- Runā būs negatīvas leksēmas pret Katilīnu.

Lai varētu pilnvērtīgi iepazīties ar ekspresīvo leksiku no „In Catilinam” tika izvirzīti šādi uzdevumi un mērķi:

- Iepazīties ar tēmai atbilstošu teorētisko literatūru (sevišķi noskaidrojot ekspresīvās leksikas jēdzienu, raksturiezīmes).
- Caurskatīt tekstu oriģinālvalodā.

- Atlasīt leksēmas, kas atbilst ekspresīvās leksikas kritērijiem, un to izpratnei nepieciešamo kontekstu.
- Iztulkot atlasīto materiālu un izanalizēt ekspresīvās leksēmas.
- Izdarīt secinājumus par ekspresīvās leksikas nozīmi Cicerona runu tekstā.

Mērķis: Izpētīt ekspresīvās leksikas izmantojumu un nozīmi Cicerona „Runās pret Katilīnu”

No teorijas svarīgākais ir izziņāt to, kā tie klasificētas ekspresīvās leksēmas un kāds ir to mērķis un pielietojums tekstā.

Tā kā darbā tiek izmantotas arī tēmas par Romas ne tik seno vēsturi, tad praktiskajā daļā tiks iekļautas arī atsauces uz vēsturi. Tas ir īpaši svarīgi situācijās, kad Cicerons atsaucās uz kādu vēsturisku personu un viņa politiskajiem veikumiem. Būtiskākais tajā ir pārbaudīt, cik patiesas tās aprakstot ir bijis Cicerons. Kaut ko viņš šādā veidā var piekļūsināt izmantojot attiecīgo ekspresīvo leksēmu.

Darbā tiks apskatītas antīkais darbs „Orationes” „In Catilinam” daļa, kurā nu jau konsuls Cicerons senātā pārliecina senatorus, ka Katilīna gatavojas rīkot sazvērestību. Lielākā uzmanība netiks pievērsta tekstam, bet gan ekspresīvajām leksēmām un to lomai Cicerona runās. Leksēmas, kas tiks atlasītas tiks izanalizētas gan atsevišķi no teikuma, kurās tās lietotas, vai arī kopā ar tiem, ņemot vērā leksēmas īpatnības. Lai neradītu apjukumu un neērtības, kad no teksta izņemtā leksēma tiek izanalizēta vienā nodaļā un aprakstīta citā, katra no šīm leksēmām tiks apskatīta un izanalizēta. Tiks sniegts apraksts par tā klasifikāciju starp ekspresīvajām leksēmām un tā iespējamo pielietojumu tekstā.

Antīkais teksts sastāv no 13 nodaļām jeb runām. Analīze tiks veikta katras runas leksēmām, Un apkopotas tās tiks pēc klasifikācijas kādā no izveidotajām grupām.

Praktiskās daļas noslēgumā tiks veikts apkopojums, par to kādas leksēmas tika izmantotas un gala secinājumi balstīsies gan uz šo apkopojumu, gan uz iepriekš izdarīto leksēmu plašāko analīzi.

Kā jau teikts iepriekš svarīgākais apskates objekts būs atsevišķas leksēmas un to pielietojums tekstā. Šo leksēmu tulkošanai tiks izmantotas interneta un rakstiska formāta vārdnīcas.

Teorētiskā daļa.

1. Stilistiski ekspresīvās leksikas jēdziens.

Ekspresīvās leksikas jēdziens tiek lietots semantikā, kā kopīgs apzīmējums attieksmes vārdiem un emocionālai leksikai, balstoties uz tās lietotāja attieksmi pret ko vārdi ir vērsti, vai arī kādu netiešo vārda nozīmi. Šos vārdus parasti lieto, lai tie atstātu spēcīgāku iespaidu uz to saņēmēju, radot tajā afektus, kas tam ļautu uztvert stāstītāju izvērstāka veidā.

Ekspresīvās leksikas lietošanā ir svarīgi izvēlēties, kādu nostāju tās lietotājs grib veidot. Citiem vārdiem sakot, to lietotājs izvēlas savai runai piemērotu stilu. Un ir ļoti daudzi faktori, kas ietekmē vārdu izvēli- klausītāju skaits, vai tas ir dialogs vai monologs, bet ja vārdi ir rakstiskā formā, ir jākoncentrējas uz emocijām, kuras jāievieš to lasītājā. Un šeit arī rodas galvenie faktori, pēc kuriem stilus iedala- funkcijas un ekspresivitātes.

Lingvistikā funkcijas stili tiek raksturoti, pēc to darbības sfēras un tiem katram ir savam stilam raksturīgā valodas līdzekļu sistēma. Kopīgs katalogs par šo stilu iedalījumu nav izveidots, bet visbiežāk tiek lietots šāds iedalījums pēc stiliem:

- 1) Daiļliteratūras
- 2) Sarunvalodas
- 3) Publicistikas
- 4) Zinātniskās literatūras
- 5) Lietišķo rakstu stils¹

Vēl pastāv debates par sesto stilu dēļ tā neitrālās valodas, kas ir uzskatāma par neliterāru un tiek diskutēts vai to var pieskaitīt pie pārējiem. Valodniecībā šis stils tomēr ir pazīstams ar terminu *vienkāršrunas stils*.

Iepriekš pieminēts, ka ekspresīvajiem stiliem ir raksturīgi paust attieksmi un vērtējumu pret vērtējamo, un tiekties pēc auditorijas emocionālas iespaidošanas (sasmīdināšanas, aizkustināšanas, sadusmošanas u.c.) un pēc tā arī iedala ekspresīvās leksikas stilu. Valodas stilā ietilpst arī daudzas valodas sistēmas fonētiku un morfoloģiju, bet jo īpaši tās veidošanā ir jāievēro leksika frazeoloģija un sintakse. Stiliem nav vienota klasifikācija, bet biežākie ir šādi

- 1) Svinīgais
- 2) Oficiālais
- 3) Intīmi maigais
- 4) Humoristiskais

¹ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981 77.lpp 10. -15 rinda.

5) Satīriskais²

Parasti gan ekspresīvā leksika tiek piemērota funkcionālajam stilam, kurā to lieto, bet funkcionālais stils nav tas, kas nosaka ekspresīvā stila izvēli. Funkcijai var pielāgot stilu, lai paustu nostāju. Ekspresīvā leksika kalpo kā papildus komponents, kas pauž nostāju neatkarīgi no konteksta.

Protams, nevar izslēgt faktu, ka daži ekspresīvās leksikas vārdi var būt nepiemēroti kādam stilam, bet nav konkrētas leksēmas, kuras pilnīgi būtu izslēdzamas no lietošanas kādā funkcionālajā stilā, bet tie var izcelties uz pārējo fona, ja to ekspresīvā nozīme kontrastē ar citām.

Ekspresīvie vārdi veido grupas- sarunvalodas, vienkāršrunas vārdus un poētismos.³

2. Stilistiski ekspresīvās leksikas veidi.

2.1 Sarunvalodas vārdi.

Sarunvalodas vārdi ir ļoti daudzpusīgi un to funkcijas ir dažādas, bet tas parasti ir piemērots tikai neoficiālām sarunām, kad sarunu biedri ir pazīstami, vai arī vēstuļu apmaiņas laikā. Sarunvalodas vārdi tiek lietoti ikdienā, tādēļ tie ir ieguvuši stilistiski neitrālu nokrāsu un stilistiski neitrāli vārdi pastāv stila pamatā, bet galvenokārt šo stilu veido tam raksturīgās leksēmas jeb sarunvalodas vārdi.

Sarunvalodas vārdi piemīt kādam no vairākiem sarunvalodas stiliem. Stili ir atšķirīgi dēļ sabiedrības daļas vai reģiona, kurā to ir ierasts lietot, un kur tie ir spējusi iegūt nozīmi, kas citiem var nozīmēt ko citu. Piemēram, vārds *Pasaka* kalpo vieniem ar ierasto neitrālo nozīmi- stāstu bērniem vakaros, bet tam var būt arī papildus nozīme, ko lieto retāk- meli.

Sarunvalodas vārdu nokrāsu veido vairāki faktori:

- 1) Attieksme pret sarunu biedru (cik tā var būt brīva un nepiespiesta, pozitīva vai negatīva)
- 2) Tēlainība un konkrētums, kas piesaistāma apspriežamajam.
- 3) Subjektīvais vērtējums jeb emocionālā noskaņa.
- 4) Humoristiskā, ciniskā, ironiskā vai satīriskā nosliece.
- 5) Lakonisms vai pilnīga izvērsta domas izpaušana.⁴

Sarunvalodas vārdi parasti ir pirmā lieta, kas kalpotu par liecību tam, ka sarunas biedri ir vai nu tuvu pazīstami un neformāli, un tie ļauj izjust daļu no to emocionālās noskaņas. Ja sarunā

² Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

³ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

⁴ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

iesaistītie lietu leksiku, kas atšķirtos, tad ir iespējams noteikt nevis personu nostāju, bet indivīda attieksmi un personību. Dialogos, kuros tiek lietots neitrāls, vai emocionāli pretējs stils otra sarunas biedra stils ir saskatāms vēl pilnīgāks.

Starp sarunu biedriem var būt arī vārdi, kas sarunu biedru starpā tiek lietots ar citu nozīmi un emocionālu pieskaņu. Šie vārdi varētu būt tie, kuriem piemīt duāla daba, piemēram, angļu vārds *skinny* var būt kā pārspīlēts apzīmējums kādas personas slaidumam, bet tas var tikpat labi kalpot ar negatīvu nozīmi, ka cilvēks ir kaulains un vājš. Nereti neformālās ikdienas situācijās tuvi paziņas ērtību labad var izmantot saīsinājumus, bet dažkārt moderno fenomenu- iesaukas. Lai gan iesaukām var būt negatīva pieskaņa, to izcelsme var būt ar amizanti pozitīvu pieskaņu.⁵

Liela sarunvalodas vārdu daļai piemīt emocionāla pieskaņa, kas var būt gan pozitīva, gan negatīva un diemžēl negatīvā parādās biežāk nekā pozitīvā, ļoti plaši lietoti ir vārdi, kas varētu negatīvi atsaukties uz kādu personu, kuras mūsdienu terminoloģijā pazīst vienkārši kā lamuvārdus.⁶

Ir arī vārdi ar pozitīvu noskaņu un daži no tiem arī var ārpus konteksta būt neitrāli, bet tekstam turpinoties un emocionalitātei kāpinoties mainīt savu ekspresīvo nozīmi.

Atsevišķi sarunvalodas vārdi ir veidojušies uz pārnese pamata, kas rodas kad kādas jūtu eskalācijas dēļ tiek lietots vārds ar emocionālu pieskaņu, bet tas tikpat labi varētu tikt aizstāts ar neitrālāku vārdu.⁷

Sarunvalodā arī pastāv tādi vārdi, kas radušies no derivativitātes (vārdu darināšanas) ceļā,⁸ rodoties no kādas asociācijas, piemēram, vārds *tramdīt* ir veidots pārvēršot apzīmējošo vārdu *tramīgs* darbības vārdā ar nozīmi „padarīt kādu tramīgu”. Un ir arī vārdi, kas asociētos ar lietvārdu, piemēram, vārds *cūkoties* ir sasaistāms ar cūkām.

Sarunvalodas vārdi ar pārnese nozīmi kalpo arī lai papildinātu jēdzienu, vai arī kā eifēmismi- vājina šī vārda negatīvo jēdzienu,⁹ piemēram, *nočiept*, kalpo kā vieglāk uztverams un mazāk negatīvs vārds nekā *zagt*, turklāt tas dažkārt pat izklausās vairāk amizants nekā negatīvs. Tāpat arī vārdi *pinkšķēt-raudāt*, *lūkoties-blenzt*, *putrot-jaukt*, *noraustīties-baidīties*, *čamāties-kavēties*, *pūcīgs-neapmierināts* utml.

⁵ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

⁶ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

⁷ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

⁸ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

⁹ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

Bet ir arī tādi sarunvalodas vārdi, kuriem nemaz nepiemīt neitrāls sinonīms,¹⁰ un kurus var tātad lietot tikai attiecīgā situācijā, šiem vārdiem tātad nepastāv arī nekādas slēptās nozīmes, bet tiem vienmēr ir kāda emocionāla noskaņa, piemēram, *žūpot* vārdam nav neitrāla sinonīma, kas saglabātu tieši tādu pašu nozīmi. Šādus vārdus, tā kā tie piemīt sarunvalodas stilam, tie nav piemēroti plašākai auditorijai, jo rada iespaidu par pārlietu familiaritāti un neprofesionālu un pat vulgāru pieeju. Bet ja tomēr nav iespējams izmantot līdzīgu neitrālu sinonīmu šim vārdam ir jāizmanto neitrāla leksika, kas aprakstītu šo darbību, piemēram, to pašu *žūpot* var izteikt, ar frāzi „dzert pār daudz alkoholisko dzērienu”

Kopumā sarunvalodas vārdi ir ļoti daudzveidīgi un tā kā tie sabiedrībai attīstoties var papildināt savu skaitu, tie veido vislielāko stilistiski ekspresīvās leksikas grupu un primāri kalpo subjektīvas ziņas sniegšanai tās auditorijai Tomēr tie no literātu viedokļa tiek uzskatīti par ne literāriem un neprofesionāliem un nav uzskatāmi par oficiālas runas sastāvdaļu, un pieder pie zemākās ekspresīvās leksikas kārtas. Bet tie ļoti labi iederas vairākos literāros darbos, piemēram, romānos, citējot dialogu starp diviem personāžiem un radot savstarpēji familiāru un draudzīgu gaisotni, radot priekšstatu par pazīstamību. Ja šie vārdi ir iesaistīti dzejā tie spēj radīt zināmu intimitāti ar lasītāju.

2.2 Vienkāršrunas vārdi.

Vienkāršrunas stilam viens no piemērotākajiem leksēmu veidiem ir vienkāršrunas vārdi. Par to piederību literārai valodai varētu būt dalītas domas, jo tiem piemīt īpašības, kas novirzās no literārās valodas fonētikas, leksikas gramatikas un stilistikas. Šo ekspresīvās leksikas grupu mēdz saistīt ar vulgaritāti, zemu kultūras līmeni un deklasētiem sabiedrības elementiem. Šie vārdi pieder pie neliterārās leksikas, un tās lietošana negatīvi atspoguļo tās izmantotāju tieši dēļ tās vienkāršības, dažos gadījumos tie pat var būt par iemeslu krimināliem sodiem.¹¹ Bieži vienkāršrunas vārdi pauž kādu attieksmi, lielākoties negatīvu, bet šī negativitāte ir ar spēcīgāku emocionālo pieskaņu nekā citās valodas grupās.¹²

Viens no ļoti labi pazīstamiem šīs grupas elementiem ir lamu vārds, kuri paši par sevi vien var izteikt personas negatīvo attieksmi pret personu, situāciju un izpauž vispārējo tās lietotāja

¹⁰ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981

¹¹ Geoffrey Hughes. *An Encyclopedia of Swearing. The Social History of Oaths, Profanity, Foul language and ethnic slurs in the English speaking worlds*. Routledge, 2015

¹² Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981

noskaņu. Tos patiešām nav pieņemts lietot ne oficiālajā stilā ne arī zinātniskos traktātos, jo tie ir uzskatāmi par klaji nepiemērotiem inteligentu cilvēku aprindās.

Pie šīs grupas arī pieskaita vārdus, kuri paši par sevi nav ar negatīvu nozīmi, bet kontekstā praktiski iegūst šo negatīvismu. Ļoti plaši latviešu valodā tiek izmantoti dzīvnieku vārdi, kam kura izmantošanas brīdī tiek veikta norāde uz kādu negatīvu šī dzīvnieka īpašību. Pie šiem ir pieskaitāmi tādi dzīvnieku vārdi-*cūka, gov, kamielis, krokodils, krupis, orangutāns, čūska, blusa* un tamlīdzīgi.¹³

Pie vulgārismiem pieder arī darbības vārdi, kuriem nav negatīvas nozīmes, bet tie ir tādi vārdi, kas neiederas pie literārās valodas dēļ to ētikas trūkuma vai cita iemesla dēļ. Dažus no šiem vārdiem pat mēdz cenzēt. Maigs piemērs ir *nosprāgt* ar nozīmi nomirt, bet šo vārdu labāk nelietot, jo tas pauž negatīvu attieksmi vai acīmredzamu vienaldzību pret nelaiķi, par kuru iet runa. Daudzi no šiem vulgārajiem vārdiem ir piedauzīgi tādēļ to lietojums jāizvērtē pēc tās adresātu vecuma.

2.3 Poētismi

Poētismi ir daiļliteratūras un svinīgajam stilam piemērota ekspresīvas leksikas grupa. Šīs grupas vārdiem atšķirībā no sarunvalodas un vienkāršrunas vārdiem piemīt svinīgums un stilistisks pacēlums, turklāt tie literatūrā atrodas augstāk par vienkāršrunas un sarunvalodas vārdiem. Turklāt poētismi lielākoties ir ar pozitīvu pieskaņu, svinīgumu un emocionālu pacēlumu¹⁴.

Šiem vārdiem kā ekspresīva stila grupai piederošiem ir savs neitrālais sinonīms. Piemēram, *daile-skaistums, alkas-ilgošanās, naidus-dusmas, šautra-bulta, šausmas-bailes, spelgoņa-aukstums*. Sinonīmi ir viens no poētismu raksturojošiem elementiem. Ja poētismam nepiemistu neviens sinonīms, to varētu definēt kā terminu nevis cita vārda poētisku formu.¹⁵

Poētismu lietošanā vajag saglabāt zināmu piesardzību, jo bieži lietots poētisms var radīt priekšstatu, ka tas nav veidojies emocionālā kāpinājumā, bet gan ir lietots kā tā sinonīma vārds un tādējādi tas paliek neitrāls. Daži dzejas vārdi, kas tiek lietoti pārlietu bieži ar laiku jau kļūst tik ierasti dzejas rindās, ka tie starp literātiem ir kļuvuši neitrāli un nesaglabā savas iepriekš poētiskās īpašības. Bet nevar arī izslēgt, ka viens no poētisma raksturojošiem aspektiem ir tas, ka

¹³ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

¹⁴ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

¹⁵ Tobias Reinhardt, Michael Lapidge, J. N. Adams: *Aspects of the Language of Latin Prose*. Oxford University Press.

tas atkārtojās vairakkārt un nav reti sastopams.¹⁶ Ja agrāk vārds *mīlestība* bija neitrālais vārds un *mīla* bija poētisms, tad tagad šo īsāko vārdu dzejā lieto daudz biežāk nekā sākotnējo un tas praktiski to ir padarījis par neitrālu vārdu, kamēr *mīlestība* jau pauž emocionālu pieaugumu.¹⁷

Poētismi, kā jau pats vārds liecina, ir jaunāka tipa vārdi nekā vienkāršrunas vārdi un sarunvalodas vārdi, un līdzīgi abiem iepriekšējiem, tie var tikt darināti jauni. Tieši tādēļ poētismu grupas krājumā nav diez cik daudz vārdu ar stingru stabilitāti to nozīmē. Agrāk šie vārdi radās tieši dzejas pantos, kur viens vārds iespējams neietilpa pantmērā, vai arī tas nepiešķīra attiecīgo emocionalitāti dzejnieka vēstījumam. No tā arī izriet kāda īpatnība, kas ir tieši poētismu grupu raksturojoša. Tā kā tie apzīmē kādu vārdu ar emocionālu ekspresivitāti, vienā vai otrā virzienā, šie vārdi praktiski nav daudznozīmīgi. Tos var praktiski uztvert tik burtiski, cik tie tiek rakstīti.¹⁸

Poētismi ļoti labi iederas dzejas rindās tieši tādēļ, ka tie kalpo tēlaina skaistuma atainošanai, tie nav ar negatīvu emocionālo pieskaņu un ja šī dabas aina veidojas radoša cilvēka prātā tad tie var pamudināt iztēloties šo ainavu vēl jo skaistāku nekā pats autors to ir iztēlojis. Bet tas tikpat labi poētismi var iederēties prozā. Un viens no tiem, kas to sācis ieviest prozas darbos ir tieši cicerons

Pie poētismiem ietilpst arī vārdi, kas literatūrā ietilpst citās grupās, bet veic poētisma funkcijas. Tie ir apvidvārdi folklorismi un vecvārdi, dabiski arī individuāli jaundarinājumi. Apvidvārdi it īpaši spēlē lielu lomu poētismu kopā un ir lielākais poētismu un poētiskās funkcijas avots. Lai gan šie vārdi kādā apvidū var tikt uzskatīti par literāri neekspresīviem vārdiem, ārpus savas vides, kur tie tiek pieņemti, šie vārdi var iegūt citu nozīmi un savas eksotiskās aizguvuma dabas dēļ var tikt uzskatīti par izsmalcinātiem.

Daži apvidvārdi dēļ dialekta ir zaudējuši kādu zilbi vai burtu vai nu labskanības vai ātras runāšanas nepieciešamībai. *Guns- uguns, vamble- vabole*. Daži ir pilnīgi atšķirīgi no citu dialektu vārdiem un valodā, kurā tie nonāk tiek izmantoti kā sinonīmi šīs valodas neitrālajai valodai, bet tie varētu pat iegūt nozīmi zem kuras slēpjas vesela frāze.¹⁹

Folklorismi kā to nosaukums jau liecina, ir vārdi, kurus lieto tautas folklorā, un latviešu valodā ļoti populāri ir izmantot kāda zirga krāsu, un izveidot no tā folklorismu- *bērītis, melnītis*.

2.4 Emocionāli ekspresīvā leksika.

¹⁶ Tobias Reinhardt, Michael Lapidge, J. N. Adams: *Aspects of the Language of Latin Prose*. Oxford University Press.

¹⁷ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981

¹⁸ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981

¹⁹ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

Pie emocionāli ekspresīvās leksikas pieder vārdi, kuriem bez pamatnozīmes ir arī kāda emocionāla pieskaņa, kas norāda uz attieksmi pret parādību. Bet emocionālā pieskaņa nav tas, kas veido ekspresīvo leksiku. Ekspresīvās leksikas saistība ir gan ar emocionālo gan stilistisko ekspresiju, un bez viena vai otra tie gluži nevar tikt piesaistīti ekspresīvai leksikai. Šis savstarpējais saistījums starp emocionālo un stilistisko ekspresiju ir sastopams katrā vārdu grupā. Poētismu stilam ir raksturīga pozitīva emocionālā pieskaņa, bet vienkāršrunas vārdiem-negatīva.²⁰

Ja tomēr kādam stilistiski neitrālam vārdam piemīt emocionālā ekspresija, bet tas ir stilistiski neitrāls, tad tam parasti ir ļoti ierobežotas lietojumu iespējas un funkcionēšanas sfēra. Piemēram, humoristiskā stila vārdu lietošana oficiālajā, vai svinīgā lietošana humoristiskā un intīmi maigajā stilā var veidot neērtu kombināciju. Bet sarunvalodas vārdi ietilpst intīmi maigajā stilā.

Emocionāli ekspresīvas leksikas jēdziens neattiecas uz tādiem vārdiem, kas izsaka kādu afektu, piemēram, *bailes, dusmas mīlestība, tiekšanās, draudzība, nostaļģija, iekāre*. Bet valodnieki vēl pie emocionālās leksikas pieskaita vārdus, kas apzīmē emocijas, vai ar tām saistītus jēdzienus, kas nesatur nekādus papildkomponentus. Ir arī vārdi, kas neizsaka kādu jūtu sfēru, bet norāda uz runātāja attieksmi, piemēram, *noziedznieks, neuzticība, piedošana, bandīts*. Šie vārdi paši par sevi ir ekspresīvi neitrāli, jo tiem uzreiz nav piesaistītas paša lietotāja emocijas, bet gan iepriekš iedibinātā emocija, kas ir vispārpieņemta, un gluži kā daži atsevišķi poētismi ar laiku ir zaudējuši emocionālo pieskaņu.²¹

Emocionāli ekspresīvās leksikas galvenā funkcija ir saistīta ar attieksmes paušanu un var paust, respektu, cieņu, sirsnību, mīlestību, draudzību, vai arī negatīvas emocijas, kā nievas, naidu, nicinājumu un neiecietību. Daži no šiem vārdiem iespējams savā saknē ietver kādu emocijas pieskaņu, piemēram, *godājamais, cienījamais, uzcītīgais, labsirdīgais, lielais, varenaiss*, bet eksistē arī vārdi, kas paši par sevi ir norāde uz ko cildenu, piemēram, *nācija, tauta, tēvzeme*, kā arī politisko institūciju nosaukumi, piemēram, *republika, impērija, karaliste*, ietver sevī lepnuma pieskaņu, jo neitrāli būtu vienkārši dot tai valsts vārdu.²²

Ir arī vārdi, kas pauž maigumu un sirsnību. Šo vārdu grupā ļoti izplatīti ir deminotīvi, tā saucamie mīļvārdiņi un citi vārdi, kas ir vairāk raksturīgi sarunvalodai, it īpaši, ja sarunas biedrs

²⁰ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

²¹ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

²² Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

ir pazīstams un tuvs, tad tie parāda emocionālo nostāju pret šo cilvēku, tie var būt viennozīmīgi kā, *mīļumiņš, lācītis, kaķītis, zaķītis, dārgumiņš, saldumiņš*, bet ir arī tādi vārdi, kurus to lietojuma dēļ var pārprast. Un atkal deminutīvi, kas lietoti pamazinājuma formā nereti norāda, ka personai ir kāds trūkums, vai īpašība, kas padara viņu kaut kā nenopietnu, vai vienkārši mazu izmēros, tādēļ to pielietojums oficiālās sarunās var radīt neadekvātu situāciju, jo ir izpausta necieņa vai pārlika familiaritāte.²³

Ir vārdi, kas pēc sākotnējās nozīmes varētu šķist neitrāli, bet tiem ir ļoti netīkama pieskaņa, ko sauc par ironiju. Ironija parasti, gan saistās arī ar sintaksi, jo daži izteicieni ir veidojušies uz ironijas pamata, atsaucoties uz kādu pagātnes notikumu ar līdzīgu notikumu gaita, bet tie var sastāvēt no neitrālas leksikas. Bet ekspresīvajā leksikā, šie vārdi ir tie, kas attiecināmi uz parādību ar izsmejošu nozīmi, turklāt tie runas laikā var tikt uzsvērti pastiprinot nicinošo elementu. Viens no šādiem vārdiem ir *pakalpiņš*, no vienas puses deminutīvs, bet izrāda dziļu nicinājumu pret šīs personas pakļāvību.

Pastāv arī vārdi ar pamazinājuma formu, kas izsaka nicinājumu pret parādību vai personu, kas ir vai nu deminutīva formā, vai ar pievienoto piedēkli –el-, -ele-, piemēram, *nekrietnelis, sprīdītis, muļķītis, ākstiņš, krupītis, kuprītis*. Ja šos vārdus tomēr apskata kontekstā, tad tie var liecināt par familiaritāti un tiem varētu būt mīļuma pieskaņa, bet ārpus intīmi maigām sarunām, tie ir atklāts nicinājums.²⁴

Emocionāli ekspresīvā leksika rakstiskos darbos var būt atšķirīgi interpretējama, jo par spīti, tam, ka autors šo leksēmu ir paudis vienā nostājā, lasītājs to var uztvert ar citādāku intensitāti, vai pat neizprast tā emocionālo pieskaņu. Šādus vārdus, piemēram, varētu sajaukt ar poētiskiem salīdzinājumiem, it sevišķi tas izpaužas, ja ir kāda kultūras barjera.²⁵ Tāds vārds kā „krokodīls”, ja tiek vērsts pret personu latviešu kultūrā, ir uzskatāms par apvainojumu, bet indiešu kultūrā, tas agrāk apzīmēja sikhu karotājus.

2.5 Eifēmismi.

Viena no interesantākajām vārdu grupām ir eifēmismi, kas grieķu valodā pārtulkojot *eu-* labi un *phemi-* runāt burtiski nozīmētu „runāt labu”, jeb, citiem vārdiem sakot arī runāt pieklājīgi. Un šie vārdi ļoti labi aprakstītu vienu no eifēmismu funkcijām, jo eifēmismu

²³ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.

²⁴ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981 105. Lpp.12.-.27.rinda.

²⁵ *Journal of Education Culture and Society 2013_2*. Aleksander Kobylarek, 2013

pamatprincips ir emocionalitātes nomākšana tekstā, vai kāda vārda emocionālās noskaņas samazināšanai. Tā īpatnības padara to par nevienai no vārdu grupai nepiederošām, dēļ to īpatnējās funkcijas, bet tie neiederas šajās grupās tikai daļēji, jo tiem tomēr piemīt kādas ekspresijas pazīmes, piemēram, vārdi, kas apzīmē kādu pārcilvēciskās būtnes īpašību kā *visvarenais*, vai *kaulainā*. Šis ir tēlainis apzīmējums dievam un nāvei, bet literārā valodā tie arī tiek izmantoti kā sekundāri varianti šiem tēliem. Viens no tiem funkcionē ļoti plašā sfērā, bet no vārda *kaulainā* neizvairās dzejnieki, radot klasisko priekšstatu par nāves izskatu. Sarunvalodā gan šis vārds tiek izmantots retāk, jo nav ierasts lietot tādus tēlainus izteicienus ikdienišķās sarunās. Tādējādi šie vārdi nav pieskaitāmi ne pie vienkāršrunas ne sarunvalodas vārdiem, to limitētā lietojuma sfēras dēļ, bet tie iederas sfērās, kurās tie ir iegājušies. Vēl pie šiem vārdiem ir pieskaitāmas arī metaforas.²⁶

Eifēmismu funkcija valodā ir tāda, ka tie kalpo kā stilistiski ekspresīvi vārdi, kas samazina emocionālo pieskaņu, ko varētu radīt plašāk zināma vārda lietošana, piemēram, *zagt* varētu tikt aizvietots ar amizantāku un emocionāli neitrālāku vārdu *nočiept*. Šie vārdi ir radīti tieši tā iemesla dēļ, lai kādu negatīvu noskaņu varētu novērst, nevis panākot situācijas lejupslīdi, bet drīzāk to panākot tieši ar vārdiem.

2.6 Frazeoloģismi.

Frazeoloģismi ir retoriskā valodā pielietojami stilistiski vārdu apkopojumi frāzēs, kuru nozīme sabiedrībā ir vispārpieņemta. To tiešā nozīme parasti ir abstrakta, bet cilvēku prātā pārveidotā abstraktā kopa iegūst saprotamu nozīmi.

Frazeoloģijā būtiski iezīmējas tas, ka frazeoloģismi ir grūti interpretējami. Divās atsevišķās valodās šī izteiciena pielietojums nav praktisks, jo ir vienā tam ir saprotama nozīme, bet otrā šo vārdu veidojumu nevar asociēt ar kādu neabstraktu ideju, tādējādi otrā valodā tā ir un paliek abstrakta. Tādējādi var droši apgalvot, ka frazeoloģismam ir ar reģionu vai ar etnisko grupu saistīta izcelsme. Tomēr mūsdienu globalizētajā pasaulē ir arī frazeoloģismi, kas ir ieguvuši atpazīstamību vairākās valodās, tieši tādēļ, ka tie nav abstrakts, bet racionāls izteiciens.

Frazeoloģismi būtība ir ļoti bieži apskatīts temats un par to izcelsmi un pielietojumu ir ļoti daudz pētījumu un teoriju. Atsevišķos Eiropas izglītības virzienos izmanto arī citādākus terminus lai apzīmētu frazeoloģismu, piemēram, „idioma” vai „noteikts izteiciens”. Frazeoloģija ir ļoti

²⁶ Laua, A. *Latviešu leksikoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981

sarežģīta nozare, jo frazeoloģisma nozīme var variēt sintakses, stilistikas, pragmatiska un semantiska iemesla dēļ.

Ierastākais iedalījums frazeoloģismiem ir tos apskatot kā vārdu kopu vai kā teikuma daļu, prepozīciju frazeoloģisko frazēmu, funkcionālo izteicienu, komunikatīvo formulu. Bet visas šīs ir tikai apakš kategorijas no laika gaitā ieviesta šo nozaru apvienojuma.

Visplašāk pieņemtais frazeoloģisma definējums ir vārdu kombinācija, bez semantiskas transformācijas. Šis apkopojums ietver sevī plašāku komplicētu valodas elementu spektru kā pragmatiskās frāzes un terminus ne tikai frazeoloģismus, bet šis pieņemtais viedoklis ir atzīts par frazeoloģismu vislabāk ilustrējošo.

Frazeoloģisma definīcija pieprasa, lai:

- 1) Tajā ietilptu vismaz divi komponenti.
- 2) Tas būtu stabils, jeb vispārpieņemts.
- 3) Viens no šiem komponentiem nav ar tiešu nozīmi.²⁷

2.7 Vārdi un frāzes ar pārnestu nozīmi.

Ierasts, ka vairākās valodās vārdiem ir nozīme, kas sākotnēji nenozīmē tieši to pašu, ko mēs esam pieņēmuši, kā pašsaprotamu un ierastu. Rodas iespaids, ka šiem vārdiem ir kaut kas sarunavalodai raksturīgs, vai arī tā ir mākslinieciskākas valodas īpatnība. Tā tas savā ziņā arī ir. Jo vārdi un frāzes ar pārnestām nozīmēm lielākoties rodas tām no netradicionālās nozīmes starp cilvēkiem, kas tos lieto. Tas ir mazliet mulsinoši, bet vienlaikus šādi vārdi mēdz atvieglot atsevišķas dzīves situācijas sarunas laikā.

Viens no populārākajiem pārnestās nozīmes variantiem ir metafora, kurā kāds vārds tiek savienots ar citu vārdu tādā veidā, ka iedomās mēs varam saprast tā nozīmi, bet realitātē tas nebūtu iespējams. Piemēram, tādi savienojumi, kā „asa mēle” cilvēkiem iedomas rada priekšstatu par cilvēka runas manieri un pielietotajām leksēmām, kas ir skarbas. Arī „ass prāts” iedomās nenozīmē to ko sākotnēji izlasām. Tas apzīmē personu, kurš apveltīts ar labām prāta spējām. Abus apzīmējumus vieno tas, ka tiem piemīt viens un tas pats apzīmētājs, bet tā nozīme variē. Reālajā dzīvē par asu varētu dēvēt tikai kādu rīku, vai citu priekšmetu, bet nevienu īpašību nevar tiešā nozīmē saukt par asu. Pirmajā savienojumā turklāt ir arī otra pārnestā nozīme. Vārds „mēle” latviešu valodā nozīmē ne tikai orgānu cilvēka gremošanas sistēmā, bet arī ir vēl viens apzīmējums valodai. Tātad šos vārdus galvenokārt raksturo tas, ka tiem piemīt netieša nozīme.

²⁷ Andrejs Veisbergs. Borrowed Phraseology in Latvian.

Abas metaforas turklāt ir ļoti plāsi pielietotas, jo sastopamas arī angļu valodā tieši ar tādu pašu tulkojumu un pārnesto nozīmi.

Vēl viens pārnestās nozīmes variants ir aizvietojošs vārds, kas kalpo kā aizvietotājs priekšmetu vai cilvēku kopai. Valodās ir sastopami gan vienkārši, gan pozitīvi, gan negatīvi šīs grupas varianti, un tiem piemīt kaut kas sarunvalodai piesaistāms. Ar vārdu „melns” un „netīrs” var apzīmēt kādu personu, kuras nodarbošanās ir nelegāla, vai arī pašu profesiju var nosaukt tāpat un pievienot šo pašu īpašību. Arī transportlīdzekļu kopums mūsdienās var tikt definēts ar vienu kopēju vārdu. Latviešu valodā, piemēram, kad runājam par „riteņiem” pirmais, kas nāk prātā ir divu riteņu velosipēds, bet to arī lieto lai apzīmētu trīs riteņu velosipēdu. Vēl plašāk šis apzīmējums izpaužas angļu valodā. Kur šis apzīmējums, kalpo kā definīcija mehānisko transportlīdzekļu kopai, kuri turas uz riteņiem.

3. Par Cicerona stilu.

Būdam viens no ietekmīgākajiem sava laika retorikas mākslas pārstāvjiem un novatoriem, Cicerons pārzināja šīs mākslas pamatprincipus un tās vispārējo pielietojumu ikdienas politiskajā situācijā ar kuru viņam nācās saskarties. Retorika nebija pašizpausme kā māksla, bet drīzāk instruments vai rīks, kurš tiek izmantots, lai sasniegtu praktisku mērķi. Bet retorika atšķīrās no citiem žanriem, kuru pielietojums bija līdzīgs, piemēram, vēsturiskā proza kādu iepriekš bija rakstījis Tūkidids galvenokārt vērsa tās lasītāju uzmanību uz notikumu atstāstu, nevirzoties plašā pārstāstā par autora personīgo viedokli. Šo iemeslu dēļ vairāki zinātnieki mūsdienās augstu vērtē Tūkididu, kas no agrākajiem tekstiem parāda konkrētu, cietu pārstāstu par lietām. Cicerona retorika ir cits žanrs, jo tā kalpoja citam mērķim un visas tā izpausmes arī bija citādas, tai skaitā valoda, ritms, plūsma un sintakse, jeb vārdu izkārtojums.

Cicerons darbi ir rakstīti divos žanros- dialogā un retorikā. Dialogi kalpoja veidot domas plūsmu un sakarības starp diviem runātājiem, bet retorika bija sarežģītāka, jo no vienas puses tā saglabāja vienpersonisku autora domas izklāstu citam, bet klausītāju skaits šinī gadījumā bija lielāks un nevarēja izmantot otras personas vārdus pret savējiem, bet bija jāpārzina reāla publika. Ja runājam par sarunu, tad mēs parasti iztēlojamies vienkāršu teikuma strukturējumu, un mūsdienās, daži teksti pat netiek papildināti ar vārdiem, kas nepildītu praktisku funkciju. Romiešu laikā sarunas varēja būt līdzīgas, bet jebkura runa bija formāla, tā nevarēja būt pārlietu vienkārša un neizteiksmīga. Varētu likties, ka tas nozīmē to, ka pompozitāte un pārspīlēta

ekspresija būtu piemērota šādām runām. Pēc romiešu laika tas tā varbūt arī bija, bet Cicerona laikā, nebija pieņemts izmantot pārlietu it kā elitāras valodas pielietojumu. Runām bija jāsiglabā daļa no to pieklusinātās dabas. Cicerona runās saskatāms, ka viņš nav izmantojis kategoriski atšķirīgu valodu, bet drīzāk uzlabojis un papildinājis ierasto latīņu valodu.

Kad modernāko laikmetu skolnieki un retorikas studenti apskata Cicerona darbus, viņi visvairāk novērtē Cicerona runas plūdumu un domas skaidrību, prasmīgo vārdu izvēli un spēju apvienot savā darbā agrāko autoru stilu labākās īpašības, piemēram, Katona Vecākā aso un tiešo valodu. Tomēr pret to visu arī tiek nolikti pretī apgalvojumi, ka visas šīs iepriekšējās īpašības, slēpj trūkumus, kas piemīt Cicerona runai- plūdums un skaistais runas veids noslēpj trūkumus argumentācijā un ekspresīvu un māksliniecisku vārdu lietojums attālinās no skaista teksta un vairāk pietuvojas pompozitātei un šovinismam. Vienmēr, gan ir jāatceras, ka tās runas, kuras ir paredzētas stādīt priekšā publikai tiek pārnestas no teksta formas uz runas formu. Varētu šķist, ka tas daudz ko neietekmē, bet dažkārt uztvere lasītājam un klausītājam ir ļoti atšķirīga, jo, skatoties uz runātāju, tiek uztverti vairāki citi aspekti, piemēram, mīmika žesti un intonācija, tādējādi tiek veidots kāds koptēls. Šajā brīdī teksta ekspresīvie vārdi sāk izklausīties piezemētāki un labāk ietilpst performancē. Uz lapas, kad iztrūkst iepriekš minētie faktori, šī runa neveidotu pārāk labu priekšstatu, jo lasot grāmatas cilvēki nekoncentrējas uz tās autora analīzi, bet galvenokārt uz pašu tekstu. Tekstu lasot, novirzes no galvenās domas, vai neskaidrība nav baudāma pieredze, bet ja mēs aplūkojam tekstus, kuros vārdi ir izvērsti, nesaīsināti, tieši un doma ir skaidra, tad tie uzreiz ir baudāmi. Tas varētu būt apgrūtināši tādējādi izspriest par tekstu, neizmantojot informāciju par runas sarakstīšanas laikmetu un tendencēm, nezinot neko par tās klausītājiem.

Romieši savulaik augstu novērtēja Cicerona runas mākslu, bet ne visiem par to bija viennozīmīgs viedoklis. Markuss Apers bija viens no tiem, kas kritizēja Cicerona runas mākslu, apgalvojot, ka tā ir pārlietu gausa sākumā un stāstījumi ir pārlietu izstiepti un nerada interesi, turklāt pēc viņa teiktā Cicerona gausums atspoguļojās tajā, ka viņš savu runu laikā nav aizsvīlies. Tomēr par Cicerona runām nevar spriest pēc viena cilvēka viedokļa, jo Runājot par marku Aperu varētu teikt, ka viņa izteikumi ir tikai preference kādam stilam. Turklāt tas vārētu būt tādēļ, ka viņš atbalstīja retorikas metodi kādu piekopa Katons Vecākais, kurš savās runās tiešam bija dedzīgs, tādējādi viņa kritika ir tikai dēļ inovācijām nevis tādēļ, ka Ciceronam nebija talanta.

Praktiskā daļa.

3. Ekspresīvās leksēmas „Runās pret Katilīnu”.

3.1 Epitēti.

Vēsturē ir konkrēti zināms tas, ka Cicerons esot rakstījis šo runu senatoriem, jo tieši viņiem piederēja augstākā vara tiesās un ietekme uz balsotājiem, kas bija viņu klienti, tādēļ viņš velta viņiem glaimojošus vārdus un izrāda pilnīgu cieņu. Viens no tiem ir *Patres conscripti*, (*rakstu tēvi*) kas apzīmē senatus. Ja Cicerons būtu vēlējis, lai senatori varētu sākt kaunēties par savām bailēm un sākuši rīkoties, lai apturētu Katilīnu tad šis vārds, ar kuru viņš papildina savu otru runu patiesībā varētu spēlēt vēl lielāku lomu, jo atskaitot to, ka tas ir tik māksliniecisks un tautā zināms senatoru apzīmējums, tas var arī panākt to, lai senatori nebaidītos, jo republikas laikā cilvēks ar likumu zināšanām un vairākuma balsojumu politiskajos lēmumos varēja panākt vairāk nekā ar zobenu, tādēļ šim apzīmējumam nepiemīt tikai mākslinieciska vārda funkcija un tas nekalpo tikai kā glaims, bet arī kā iedrošinājums un kauninājums, liekot senatoriem izmantot savu ietekmi kā tautas vadošajiem pārstāvjiem un aizstāvjiem un rīkoties.

Iepriekš minētos uzrunas vārdus Cicerons papildina ar apzīmējumiem *viri fortes* un *vir amplissimus* (stiprākie un augstākie) norādot uz senatoru augsto stāvokli un ietekmi, tādējādi viņš atkal izrāda visiem zināmo cieņu pret senatoriem. Šis gan neizklausās pēc tautā pazīstamā frazeoloģisma, bet vienkārši pēc cildinājuma, tādējādi tas ir pieskaitāms pie vienkāršas emocionāli ekspresīvās leksikas ar nolūku glaimot senatoriem.

Pirmajā runā arī ir paša senāta sapulcēs telpai atbilstošs frazeoloģisms *concursum bonum omnium*, jeb „visu labāko vīru sanāksmes vieta”. Šī ir vēl viena atsauce uz senatoru ietekmi, jo Cicerona laikā senatoriem jeb optimātiem bija arī cits pavārds- *boni*. Tātad šiem vārdiem var būt arī slēptāka nozīme. Kā zināms optimāti bija senātā augsti stāvoša koalīcija, kas centās izvairīties no senatoru rindu papildināšanas ar *homo novus* jeb jaunajiem cilvēkiem, kas bija vai nu provinciāļi- cilvēki, kuru radu raksti nav saistāmi ar kādu no senajām respektablajām Romas ģimenēm vai nobīļiem. Šādi cilvēki izpelnījās tikpat lielu necieņu kā tie, kas nokļuva augstākajos amatos nesejojot *cursus honorum*, bet izspieda šo vietu ar tautas atbalsta palīdzību. Par nelaimi

Ciceronam, viņš bija viens no šiem jaunajiem cilvēkiem, bet viņš tika pieņemts optimātu rindās un bija viņu ideālu sekotājs. Ņemot vērā viņa stāvokli nav jābrīnās, ka viņš izvēlētos šo leksēmu, lai parādītu arī, ka viņa mērķi kalpotu viņa sabiedrotajiem no optimātu partijas, lai gan tas tomēr tikpat labi varētu tikt uztverts kā glaims no viņa puses. Tomēr šis vārdu salikums varētu būt arī cildinājums tādējādi tas pieder emocionāli ekspresīvai leksikai, bet ja pieņemam, ka tauta arī ir agrāk atzinusi senatoriem piedēvēto vārdu, tad tas varētu vienkārši savienojot ar *concursum* tas tikpat labi varētu nozīmēt vienkāršu frazeoloģismu kas apzīmē senāta namu. Bet pirmā runa nemaz netika noturēta senāta ēkā. To Cicerons norunāja Jupitera Statora templī,²⁸tātad to nevar uz to attiecināt. Var arī pastāvēt iespēja, ka tas ir frazeoloģisms, kas apzīmē jebkuru sapulci.

Cicerona runās tiek izmantoti tādi adverbi kā *tam, non modo, nimis*, lai pastiprinātu kādu no apzīmējamajiem vārdiem, kurus viņš ir vērsis pret Katilīnu, tomēr tikpat lielu iespaidu uz viņa runu atstāj izsaukmes vārdi runu vai runas daļas sākumā, kad Cicerons izmanto izsaukmes vārdus un vērsas pie dieviem. „*O, di immortales*” ir viens no tādiem. Šis vārds ir pieskaitāms arī emocionāli ekspresīvajai leksikai, jo ar pievārdu nemirstīgie Cicerons jau izrāda cieņu dieviem, bet tikpat labi tas varētu būt vispārpieņemts frazeoloģisms. Ar šādiem vārdiem Cicerons parāda sevi kā dievbijīgu cilvēku un arī norāda senatoriem, ka viņu lēmumi šodien ir dievu priekšā un ka šie dievi arī novērtē visu ko viņi šodien izlems. Publicistiskam stilam šādi vārdi ir ļoti labi piemēroti, bet arī ikdienas sarunvalodā tos varētu pielietot, kā izsaukmes vārdus, tomēr šajā runā tiem būtu daudz lielāka nozīme.

Cicerons runā arī spīdzinājuma situāciju atsaucoties uz Senatoru klusēšanu, attiecībā uz viņa lēmumu padzīt Katilīnu. Viņi klusē tādēļ, ka neviens negrib skaļi apstiprināt, ka piekrīt vai skaļi paziņot, ka nepiekrīt. Un Lai radītu kontrastu viņš cildina divus citus cilvēkus- P. Sestiju, kam viņš dod apzīmētāju *optimo* (labākais) un M. Marcella ar apzīmējumu *viro fortissimo* (cienījamāko vīru). Cicerons apgalvo, ka ja viņš būtu izlēmis sodīt cienījamus cilvēkus, tad no senāta skanētu iebildumi. Bet tie neskan tādēļ, ka viņš neapsūdz cienījamu cilvēku.

Cicerons izsaka vissmagāko apvainojumu, ka Katilīna ir uzbrucis *templa deorum immortalī* (*nemirstīgo dievu templiem*), kas jau ir nepiedodams apvainojums, jo Romā reliģiskās tradīcijas bija ļoti svarīgas un kāda tempļa iznīcināšana nozīmē, ka Romas labklājība ir apdraudēta.

Atkārtoti tiek izmantots epitets par dievu nemirstību, kas tikpat labi varētu būt vispār ierasta frazeoloģisma daļa. Un tieši to Cicerons arī pasaka, ka Katilīnas darbi ved Romu uz *exitium et vastitate* (iznīcību un postu). Abiem ir emocionāli negatīva pieskaņa.

Runā senāts tiek apzīmēts ar vārdu *tanta*, kurš varētu nozīmēt, gan to, ka šī sapulce ir liela izmēros, vai arī tas ir epitets, kas apzīmē tās nozīmību. Cicerons, gan uzdod jautājumu par to vai kāds no cilvēkiem, kas tajā piedalās ir apsveicis sveicinājis Katilīnu, norādot uz to nelielo skaitu. Ja šis vārds saglabātu savu nekonkrēta skaita nosakošo nozīmi, tad tas varētu tomēr kalpot arī kā hiperbola, jo apzīmē ļoti lielu izmēru, bet tam nav emocionālas pieskaņas.

Astoto runu Cicerons uzsāk ļoti diskrēti, skaidrojot situāciju, kas notikusi starp viņu un Katilīnu un citiem Romas pilsoņiem pie kuriem Katilīna ir meklējis patvērumu no iespējamiem nelabvēļiem. Bet Katilīna ir saņēmis atraidījumu no visiem atskaitot Marku Metellu. Marks Metells iespējams bija viens no tiem, kurus Cicerons arī uzskatīja par savvērestības organizatoriem, jo iepriekš neviena persona nav aprakstīta tik plaši kā Marks Metells. Viņš ir *custodiendum diligentissimus* (pieskatīšanā visuzmanīgākais), *suspiciandam sagacissimus* (neuzticību vērīgākais) *ad vindicandum fortissimus* (pret atriebībās plāniem stiprākais). Tas nozīmē, ka viņš ir vai nu ļoti dedzīgs atbalstītājs vai arī vienkārši paranoisks, bet tas šajā runā nav svarīgākais.

Cicerons arī pakļauj Katilīnas sabiedrotos spiedienam pasakot, ka viņu dzīvība Katilīnam ir *vilissima* (mazvērtīga). Viņu balsis tomēr ir svarīgas arī Ciceronam, tādējādi Cicerons arī viņiem ir veltījis cildinājuma vārdus „*honestissimi atque optimi viri*”. Ar šo Cicerons vēlas panākt, lai pēdēja opozīcija Senātā būtu noskaņota labāk pievienoties Tam pulciņam, kas necietīs no sodiem, kas ir paredzēti Katilīnam.

Seno laiku tikumus, kas liedz Ciceronam nogalināt Katilīnu viņš sauc par *mos maiorum* (Lielo paražas). Tas ir cildinājums senatoriem un viņu priekšgājējiem, kas jau agrāk gluži kā Grieķijā bija nolēmuši, ka Tarkvīnijam Lepnajam ir jābūt pēdējam varenajam, kurš tiek nogalināts valsts labad. Vairāki senatoru pārstāvji tieši arī šī iemesla dēļ nevēlējās sodīt Katilīnu, jo tas nesaskanēja ar šo *mos*. Retoriskais jautājums, liek domāt, ka šo senču tikumu Cicerons tomēr neņem vērā. Tas ir ļoti pārdrošs solis no *homo novus*, un iespējams, ka tie konservatīvie senatori, kas izdzirdētu šādu nostāju iebilstu pret Ciceronu, ne jau Katilīnu sargājot, bet aizstāvot senos tikumus.

Divpadsmitā runa sākās ar vārdiem, kas ir pilni cildinājuma *sanctissimis republicae vocibus* (svētākajiem republikas vārdiem). Cicerons viņš gan neatsaucas uz to kas tie ir par vārdiem. Tie runās ir pieminēti. Bet pēc tā kā viņš tos nosauc, iespējams, ka runa ir par kādu likumu, tautas viedokli, vai nerakstītu noteikumu.

3.2 Eifēmismi.

Klausītājam varētu rasties priekšstats, ka visas Cicerona runas laikā viņš klāsta reālus, varbūt mazliet pārspīlētus, bet tomēr reālus faktus. Bet pirmajā runā Cicerons izsaka frāzi „*mediocriter labefactantem statum rei publicae*”. Lai gan Tibērija Grakha rīcība neatstāja ilgi paliekošas sekas uz republiku, patiesībā viņa rīcība vēl ilgi netika aizmirsta, turklāt diez vai cilvēks, kuru nogalināja politisku nesaskaņu dēļ, tikai „nedaudz” satricināja republiku. Cicerons ar šo patiesība pat samelo senatoriem, radīdams maz ticamu situācijas salīdzinājumu. Tātad izriet, ka viņš padara Grakha noziegumus mazāk kaitīgus nekā tie ir²⁹, un vārds *mediocriter* kopumā kalpo, ka eifēmisms. Protams, situācijā, kad Katilīnas vaina sazvērestībā pret valsti tiktu pierādīta, tad Cicerons varētu izmantot šādu apvainojumu un diez vai tik izglītots advokāts kā Cicerons to neapzinās. Tas tikai norāda uz to, ka viņam iespējams jau ir izdevies pārliecināt daļu senatorus, par Katilīnas turpmākajiem plāniem, vai arī viņam ir bijuši savi pierādījumi, ar kuriem viņš spētu tos apliecināt.

Smagākais apvainojums, kas tiek vērsts pret Katilīnu ir Cicerona apgalvojums, ka Katilīna ir homoseksuālis, papildinot to ar epitietiem *ferrum libidinem* (pārdrošības šķēpu) un *libidinem facem*(iekāres lāpu). Abi šie epitieti, ņemot vērā gan pirmā priekšmeta izvēli, gan otrā apzīmētāju, varētu apzīmēt vīrieša fallu. Tādējādi zem tā visa tiem ir nedaudz vulgāra nozīme, bet tā kā tie tiek pateikti ar epitietiem, kas it kā pamazina šo vulgārismu, tos var pieskaitīt pie eifēmismiem. Jāņem arī vērā, cik ļoti rūpīgs Cicerons līdz šim ir bijis ar vārdu izvēli neiesaistot vairāk par vienu vulgāru leksēmu savās runās, tāpēc nešķiet, ka viņš to izvēlētos darīt tagad. Turklāt šis pieklājīgais apzīmējums varētu arī kalpot kā romiešiem raksturīga asprātība. Turpmāk viņš vēl vairāk papildina šo Katilīnas noziegumu ar faktu, ka nesen mirusi Katilīnas sieva. Tātad viņa iepriekšējais noziegums ir vēl briesmīgāks, jo viņš negodā savas sievas piemiņu. Cicerons apzīmē šo viņa rīcību ar emocionāli ekspresīvu leksēmu *sceleris* (negēlība). Ir neliela sarežģītība

²⁹ Verners Ābele. *Cicerona Runas pret Katilīnu*. 28-30. Lpp.

sintaksē, jo ir grūti noteikt, vai Cicerons to attiecina tieši uz to, ka viņš ir bijis netikls, vai tieši uz apvērsuma mēģinājumu.

3.3 Poētismi.

Otrajā runā Cicerons atsaucoties uz senatoru rīcībspēju krīzes situāciju laikā piemin frazeoloģismu, *tamquam in vagina reconditum*, (kā makstī nolikts šķēps), norādot to, ka likumos ir kāds punkts, kas atļautu viņiem panākt nāvessodu valsts ienaidniekiem.

Runā ir iekļauti ļoti daudz poētismi ar negatīvu nozīmi, *libido ad oculis, facinus a manibus flagitium a toto corpore* (Iekāre tavām acīm, noziegums rokām kauna traips ķermenim), pilns klāsts ar apvainojumiem, ko Cicerons met Katilīnam acīs.

Runā izskan poētisku vārdu pāris, kā *lux, caeli spiritus* (gaisma un debesu dvesma) nav uztverama tik tieši, jo to var aizvietot ar vārdiem atmosfēra, vai noskaņa, jo Cicerons Katilīnam uzdod jautājumu par to vai viņš vēl spēj mierīgi paciest pašreizējo situācija, kad tauta zina par viņa mēģinājumu Ciceronu un vairākus citus senatus nogalināt. Arī šo rīcību Cicerons apraksta ar vārdiem *scelerus* un *furor*. Turklāt pievienojot, ka tas ir patiecoties *Fortunam populi Romani* (Romas tautas laimei). Tā gan nav uzskatāma par ekspresīvu leksēmu, jo vārdu salikums ir ordinārs, bet kādēļ gan tad tā ir rakstīta ar lielo burtu. Vai tas ir tādēļ, ka Cicerons runā par dievieti Fortūnu un viņas labvēlību? Tādā gadījumā tas varētu būt ar pārnestu nozīmi. Bet tikpat labi tā var būt neveikla kļūda.

Cicerons turpina pazemot Katilīnu, pasakot, ka viņam bieži *extorta sice de manibus* (duncis izkrita no rokām). Ja pieņemam, ka Katilīna vienmēr ir centies to darīt pats un vienmēr ar dunci, tad šī frāze daudz nenozīmētu, bet diez vai Katilīna pats būtu ķeries pie dunča lai veiktu atentātu, jo tad visiem būtu vieglāk noteikt viņam sodu, jo slepkavot par sevi zemāku vai neromieti ir viens, bet nogalināt konsulu ir nopietns pārkāpums, kuru senātā parasti sodīja ar trimdu. Tādējādi tas drīzāk ir vai nu pārspīlējums, vai arī izteiciens, kas apzīmē neizdevušos atentātu. Runā turpinājumā gan izriet, ka Cicerons par šo nazi turpina runāt kā par reālu priekšmetu, bez kura Katilīna nevar iztikt, bet tas tomēr nenozīmē, ka šis duncis nav alegorija Katilīnas tieksmēm, jo arī šis izteiciens savā ziņā ir poētisks, ņemot vērā cik specifiski viņš saka, ka Katilīnam ir vēlme nogalināt tieši konsulu.

Gravissimo iudicio tacurnitatis – smagākais sods- klusēšana. Šajā frāzē ir tikai viens patiesi ekspresīvs vārds *gravissimo*. *Iudicio* ir teikuma subjekts, bet *tacurnitatis* jau varētu būt poētisms, jo pēc normāliem likuma principiem, nav tāds sods kā klusēšana. Cicerons ar to visu noteikti domā vai nu saspringto klusumu senātā, kad tiek apspriesta viņa iesaiste pavērsumā, vai arī iepriekš minētā sabiedroto attieksme.

Sestajā runā Cicerons jau norāda, ka viņa runām jau ir bijis kāds efekts uz pilsētas ļaudīm, ka viņi no Katilīnas baidās, kopumā to apkopojot frāzē *nota turpitudinis* jeb netiklības, nekaunības zīme, kas ir nu izlikta viņa dzīvei. Tam ir pārnesta nozīme, bet tas vienlaikus tas ir arī apvainojums, bet tam nepiemīt vulgaritāte, kas to padara pat par nedaudz poētiski skanošu apzīmējumu. Diskusijas šajā teikumā varētu būt pat vārdu *infama*, kas latviešu valodā var tikt tulkots ar vienu vārdu kauns, neslava vai negods, vai, izmantojot divus vārdus „slikta slava”, kuri abi ir neitrāli. Šiem sinonīmiem latviešu valodā arī ir gan neitrāla nozīme, gan emocionāli ekspresīva, tādējādi ir grūti klasificēt šo vārdu kā neitrālu vai emocionāli ekspresīvu.

Runā parādās vēl viens emocionāls sarunvalodas vārds, ar kuru apzīmē nekrietnu rīcību- *flagitium*. Šis vārds arī ir uzskatāms par poētismu Tam ir mazliet pieklusinātāka nozīme, kā, piemēram, *caedus*, un tam nav tieša saistība ar kādu slepkavniecisku rīcību, bet to piemēram var izmantot, ja cilvēks ar kādu rīcību ir pazemojis pats sevi, vai darījis sev kaunu. Tas šīs runas kontekstā iederas daudz labāk, jo, ja Cicerons izmantotu *caedus*, diez vai rastos iespajds, ka viņš vēl aizvien pret Katilīnu jūt žēlumu.

Senātam nepiederošo naidīgo attieksmi parāda ar vārdiem *manus ac telum* (ar rokām un ieročiem). Šiem vārdiem vajag sabiedrotajiem ieviest bailes, ka tauta var viņus nolinčot, ja viņi aizstāvēs Katilīnu. Nevar gan pateikt, cik ļoti tā ir patiesība, vai arī Cicerons pārspīlē, bet ir skaidrs, ko Cicerons cenšas ar šīm runām panākt. Šie vārdi būtu pieskaitāmi pie poētismiem.

Vārds *perterritus* (pārakmeņots) runā kalpo kā poētisms, ar kuru Cicerons piešķir saviem vārdiem spēku- tie ir tik smagi ietekmējuši Katilīnu, ka viņš pat nav spējīgs pakustēties. Tomēr kontekstā Cicerons saka, ka šīs bailes rodas ne jau vārdu, bet vārdu patiesuma dēļ.

Devītajā runā Cicerons atkal norāda uz to, ka Katilīnas izsūtīšana trimda nekalpotu tik labi, kā viņa sodīšana ar nāvi, jo tā radītu *tempestas invidiae* (naida vētru). Šis vārds, kas savieno divas nesavienojamas, lietas ir poētisms. Vētra būtu Romai tik kaitīga, ka samaitātu pat tās jaunatni, un Cicerons apgalvo, ka šāds iznākums biedē viņu vairāk nekā viņa paša nāve, tādējādi parādot gan

patriotismu, gan cēlsirdību. Aprakstot nelaimi Cicerons izmanto emocionāli piesātinātāku vārdu *calamitas*.

Cicerons runā turpina runāt par šo pašu naidu, bet piesaistot tiem citus vārdu, kas piedod tiem tādu pašu poētisma noskaņu. *Vis invidiam*, (spēcīgo naidu) un *istius invidiae* (naida smagumu). Šeit tiek aprunāta tautas neapmierinātība par lēmumu, kāds var tikt pieņemts sodot Katilīnu. Ja viņš pametīs pilsētu nesodīts, pūli savukārt vajadzēs savaldīt Ciceronam. Cicerons tādējādi atkal vērš senatoru uzmanību uz vienkāršajiem ļaudīm, kas ir informēti par situāciju. Romiešiem bija pieņemts, ka par sodiem spriež tikai senāts, bet tautas naids bieži vien ir izraisījis nemierus, kas varēja novest pie senatoru nāves. Tieši no zemākajām kārtām parasti nāca vislielākie draudi un senatori to zināja. Turklāt tolaik vienīgie, kas varēja pilsētā nodrošināt senatoriem jebkāda veida aizsardzību bija algotņi vai liktori. Romai pakļaujot Vidusjūras austrumu teritorijas radās situācija, ka jebkādas armija bija tālu prom no Romas, turklāt karavīriem bija liegts miera laikā ierasties pilsētā pilnā bruņojumā, tādēļ pilsoņu nemieru laikā Roma būtu grūti savaldāma.

Cicerons iespaidīgi pasaka, ka Katilīna dosies pret Romu, turklāt izaicinoši mudina viņu *infer patriae bellum* (ienes tēvijā karu), kas ir poētisks izteiciens, kas savā ziņā norāda uz Cicerona pārliecību par Katilīnas gatavību karam.

Katilīnas nekrietnību Cicerons vēl vairāk pavairo, kad piemin, ka pie viņa atrodas arī kāds *aquilum argenteam* (sudraba ērglis), turklāt viņš nekonkretizējot to vienkārši papildina ar vārdu *illam* (to). Varētu būt, ka runa ir par ērgli, kuru nesis kāds no leģendārā Gaja Marija leģioniem,³⁰ kas ir uzticēts Katilīnam kā kvestoram. Bet Katilīnam tas ir *sacrarium scelerum* (nozieguma altāris). Šo vārdu var pieskaitīt poētismiem. Ar šādiem vārdiem Cicerons ataino to, ka Katilīna esot apgānījis un samaitājis Romas varenības simbolu. Bezdievību Romā uztvēra ļoti asi. Ja Katilīnas, kā Romas ienaidnieka rokās nonāktu šis ērglis, tad Romai tas būtu liels kauns. Ja viņi tagad pasludinātu Katilīnu par tautas ienaidnieku neatņemot viņam, tas būtu tas pats, kā zaudēt to karā. Tas varētu pamudināt dažus no cilvēkiem uzmanīt Katilīnu un viņa sabiedrotos, kas varētu doties laukā no pilsētas, un uzmanīt lai šis ērglis paliktu Romā. Tātad par spīti visam, ko Cicerons līdz šim ir teicis Katilīnam vairs nepastāv iespēja bēgt no Romas, jo tagad katru viņa soli uzmanīs. Turklāt ja Katilīnam pat izdotos izbēgt no pilsētas, lieli mantu krājumi, ko viņš sev ņemtu līdzī piesaistītu pilsētas vārtu sargus, kas noteikti nepieļautu, lai šais ērglis atstātu pilsētu.

³⁰ Verners Ābele. *Cicerōna Runas pret Katilīnu*. 41. Lpp. 24. Rinda.

Īsajā desmitajā runa ir vairāki epiteti un sarunvalodas vārdi, piemēram, *cupiditas effranata ac furiosa* (iekāre neizsīkstošā un dusmu pilnā.) Apvienojot *cupiditas* ar vārdu *effranata*, vārdu, kas reālajā dzīvē saskanētu ar vārdiem upe vai ezers, jo tā pamatnozīme ir izzūt. Tātad šie vārdi kopā ir poētiski. *Incredibilem voluptatem*. (neaprakstāmu baudu), ko Cicerons piedēvē Katilīnas sajūtām, kas rodas, kad viņa iekārē ir viņu aizvedusi pie kārotā.

Arī viņa sabiedrotos Cicerons sauc par *spe derelictis* (bez cerības atstātiem) ļaudīm. Ar to viņš vēlas pateikt, ka tie, kas pievienojas Katilīnam nav ļaudis, kas to darītu cēlu mērķu labad, bet gan tādēļ, lai vienkārši izgāztu dusmas, vai arī tādēļ, ka vienīgais veids kā tie pelna sev iztiku ir laupīšana. Pirmoreiz tekstā viņš neizmanto leksēmas, kas Katilīnas sabiedrotos attēlotu, kā tīri ļaunus. Šiem vārdiem piemīt zināma emocionalitāte gan poētiskumsun salīdzinot ar citiem vārdiem, ar kuriem Cicerons apveltīja Katilīnas sabiedrotos, tie šķiet teju kā eifēmismi. Bet kopumā tie tomēr vislabāk ietilpst pie poētiskiem.

Katilīnas līksmību par briesmu darbiem Cicerons attēlo ar vārdiem *laetitia* un ar *gaudiis exsultabis* (lēkāt no prieka). Vārdi ir poētiski. Cicerons ar tiem pastiprina iepriekš izteikto argumentu par Katilīnas neprātu un tieksmēm un nežēlību, jo šo baudu viņš izjūt tādēļ, ka redz kā citi cilvēki dara zvērības, bet nejūt no tām gandarījumu. Ļoti asa kritika. Tam gan visam var atrast vieglāku skaidrojumu. Cicerons vēlas ieskaidrot klausītājiem, ka Katilīnas plāni nevar dot viņa sabiedrotajiem gandarījumu. Pat ja viņiem izdotos iecere ieguvējs tajā būtu tikai Katilīna, turklāt tas radītu vairāk postu nekā labumu, iespējams pat nožēlu.

Katilīnas dabas tematika tiek apspriesta arī turpmāk, *iacere obsidendum stuprum verum* (tu panes paliekošo uzticēšanos negodam), *facinus obeundum* (pretojies darbiem) *vigilare insidiantem somno matrimorum verum* (vēro uzbrukt gatavs sapnī laulības patiesumu). Cicerons poētiski apraksta Katilīnas netikumus. Bet viņš nenoliedz, ka viņam arī piemīt labas īpašības- *praeclara patientia* (apbrīnojama pacietība).

Katilīnas līksmību par briesmu darbiem Cicerons attēlo ar vārdiem *laetitia* un ar *gaudiis exsultabis* (lēkāt no prieka). Vārdi ir poētiski. Cicerons ar tiem pastiprina iepriekš izteikto argumentu par Katilīnas neprātu un tieksmēm un nežēlību, jo šo baudu viņš izjūt tādēļ, ka redz kā citi cilvēki dara zvērības, bet nejūt no tām gandarījumu. Ļoti asa kritika. Tam gan visam var atrast vieglāku skaidrojumu. Cicerons vēlas ieskaidrot klausītājiem, ka Katilīnas plāni nevar dot viņa sabiedrotajiem gandarījumu. Pat ja viņiem izdotos iecere ieguvējs tajā būtu tikai Katilīna, turklāt tas radītu vairāk postu nekā labumu, iespējams pat nožēlu.

Cicerons apgalvo, ka viņam netiks piedots tas, ka viņš neklausīs *iustam patriae* (tēvzemes taisnībai), tad *detester* (tieku nolādēts). Ar poētisko izteicienu Cicerons domā tautas viedokli, un ar nolādēšanu viņš domā to, ka viņam netiks piedots tas, ka viņš nepakļaujas tam. Šo apgalvojumu viņš papildina ar retorisku jautājumu *ques mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis res publica loquatur?* (kā man var būt mana dzīve svarīgāka, ja visa Itālija ja visa republica sauc?) Cicerons noliek savas intereses otrajā vietā. Šeit ir viens poētisms *respublica loquatur*. Tieši šī ir atsauksme uz tautas viedokli.

Poētiski arī tiek apzīmēti nemieri un vardarbība, kas varētu izcelties, ja karš sāktu plosīt Romu. Cicerons to sauc par *invidiae incendium* (naida liesmām). Apzīmējums tika izvēlēts, dēļ uguns spēju postīt neizvēloties mērķi. Cicerons vaicā Katilīnam, vai viņš nedomā, ka tautas nemieru laikā viņš pats sev neradīs kaitējumu.

Samaitātību, uztraukumu un bailes, kas šobrīd ir valstī Cicerons sauc par *morbus* (slimību). Poētiskais salīdzinājums kalpoja, lai atainotu, situāciju, kad tiek lietotas nepiemērotas zāles tās ārstēšanai, un rezultātā sāpes zūd īslaicīgi, bet slimība paliek. Tāpat Cicerons vēlas, lai visi sabiedrotie, netiek sodīti ar sodiem, kas ļautu viņiem turpināt radīt kaitējumu Romai.

3.4 Sarunvalodas vārdi.

Ar poētiskiem izteicieniem Cicerons apraksta arī sodus, kuriem Katilīnu tauta it kā prasa viņam veikt *in vincla* (važās (saistīt)) *ad mortem rapi* (pretim nāvei raut). Važās saistīt varētu būt domāts arī tiešā nozīmē. Bet diez vai senatoram līdzīgi kā vergam ļautu tikt saistītam ar važām. Tas arī varētu būt vienkāršai sarunvalodai raksturīgs apzīmējums apcietinājumam.

Cicerons izmanto asas un ne tik asas leksēmas, lai aprakstītu Katilīnas rīcību, piemēram, *atrox* (šausmīgais) un *improbus*. (bezdievīgais) Pirmais ir klaji negatīvs vārds, savukārt *improbus* ir neitrālāks, bet tam ir līdzīgi negatīva nozīme. Izmantojot šos vārdus Cicerons vēl paspilgtina efektu pievienojot adverbu *tam* (tik ļoti, tik). Tikpat ļoti nepiedodošs Cicerons ir pret viņa līdzgaitniekiem izmantojot vārdu *nefarios*. Bet viens no visbriesmīgākajiem vārdiem ko Cicerons varētu vērst pret Katilīnu ir *imperator*. Šim vārdam varētu būt arī neitrāla nozīme, ja to lietotu kā vienkāršu apzīmētāju militāram vadonim, bet republikas laikā šāds apzīmējums varētu arī iegūt negatīvu pieskaņu it īpaši pēc Sullas nemieriem un pat atskatoties uz kādreizējo Gaja Marija apvērsumu. Tomēr pat par spīti abu šo vīru brutālajām iekarošanas metodēm un politiskajām tīrīšanām, neviens no abiem sevi nav pasludinājis par imperatoru. [3]Ja Cicerons šādi nosauc

Katilīnu, tad viņš jau atkal norāda, ka Katilīna cenšas veikt valsts apvērsumu gāžot iepriekš pastāvošo republikas kārtību un padarot sevi par valsts vienīgo vadītāju.

Herculei- Pie Hērakla! Izsaukmes vārds, kas pastiprina turpmākā teikuma nozīmi.

Vārds *volnero* (ievainot) tekstā iegūst citādāka veida nozīmi, jo tas nesaistās ar fizisku ķermeņa ievainošanu, bet ar *sensus* un *mentis* (jūtu) aizskāršanu. Šiem vārdiem varētu arī piemist mākslinieciska izteiksme un tie apelē cilvēkiem, kas ir klausījušies Cicerona runas un zina par Katilīnas rīcību. Tie arī nerunā tikai par personīgu aizvainojumu, bet arī par to, ka Katilīna ar savu rīcību ir savā ziņā pievīlis valsti, jo kā senatoram viņam bija tomēr jākalpo tautai, nevis jācenšas tā kontrolēt kā valdniekam. Neierastā nozīme arī tiek izcelta, kad Cicerons runā par to, ka Katilīnas vecākiem būtu no viņa jābaidās, tātad šeit ir arī subjekti, kas varētu būt tieši aizskārti dēļ Katilīnas rīcības.

Ar vārdiem *sin servire meae gloriae mavis* (ja kalpot manai slavai izvēlēšies) Cicerons it kā daļēji pazemo Katilīna, jo vārds *servire*, ir celmā līdzīgs vārdam *servus* (vergs). Tātad Cicerons saka, ka paklausība viņa iepriekš izteiktajam lēmumam pamest pilsētu ar visiem sabiedrotajiem Katilīnam būtu teju negods, jo viņš Ciceronam būtu kalpojis kā vergs. Uz šādu izaicinājumu atbildot, ņemot vērā Cicerona iepriekš teikto Katilīna tiek nostādīts situācijā, kad jebkāda rīcība nedotu labumu- ja viņš pamestu pilsētu, tad ar kaunu, ja paliktu, tiktu apdraudēta viņa dzīvība.

Runājot par Katilīnas baudu, ko viņš iespējams gūst no saviem destruktīvajiem darbiem Cicerons saka, ka viņš *exsulta* (*lēkā*). Vārdam savā ziņā piemīt pārnesta nozīme, bet ja pieņemam kā prieka stāvokli kāds tā reāli varētu darīt, tad tas vairs nesatur pārnestu nozīmi, bet saglabā vispārpieņemtu vienkāršu skaidrojumu prieka izpausmei.

Katilīna tiek nosaukts arī par *parricida* (tēva slepkavu). Šim vārdam ir emocionāli negatīva nozīme, bet Romā šāds apvainojums nozīmē ko vairāk. Noslepkavot tēvu būtu visļaunākais darbs, ko romietis var izdarīt savai dzimtai. Sods par tēva slepkavību parasti arī bija nāvessods. Cicerons piedēvē Katilīnam šo noziegumu, lai gan viņš neko tādu nebija izdarījis. Vārdu izvēle liek domāt, ka Cicerons vienkārši ir centies parādīt agresīvāku attieksmi pret savu ienaidnieku.. Šis vārds ir romiešu tautā pieņemts apzīmējums kādam noziegumam, tātad tas var būt arī sarunvalodas vārds.

Cicerons glaimo arī savas idejas atbalstītājiem sakot, ka tie, kas redzēs cilvēkus ejam uz Manlija noņemti, un apzināsies, ka sazvērētība ir patiesa, Nav *stultum* (muļķi). Šis vārds varētu piederēt sarunvalodas vārdiem, kuriem piemīt emocionāli negatīva nozīme.

3.5 Vienkāršrunas vārdi.

Piektās runas beigās parādās pirmais vārds, kurš varētu tikt uzskatīts par vulgārismu- *sentina*, (notekūdeņi). Apvainojums ir vērstas pret Katilīnas atbalstītājiem. Šim vārdam it kā nav negatīvas nozīmes, ja runa būtu par kanalizācijas sistēmu kā tādu, bet ja tā nosauc cilvēku, tas varētu apzīmēt cilvēku, kas pārtiek no citu atliekām vai labuma. Lai vai kā tas noteikti nav pieklājīgs un adekvāts apzīmējums personai tādējādi to var klasificēt kā vulgārismu.

Divpadsmitajā runā Cicerons izmanto nicinošus vārdus. Cicerons viņu pielīdzina Saturnīnam, Flakam un Grakham, visiem, kas centušies izdabāt tautai.[3] Tam nebūtu nekādu pretenziju, ja vien viņi visi nebūtu nostājušies pret Senātu draudot ar nemieriem. Senatoram vēl aizvainojoši varētu būt tas, ja kāds viņu nosauc par *gladiator* Kā Katilīnu nosauc Cicerons. Zināms, ka gladiatori piederēja zemākajam sociālajam slānim. Nebrīvi pilsoņi (visbiežāk), kuru miesa tika pārdota, lai izpriecātos. Cicerons gan vairāk koncentrējas uz Gladiatoriem piedēvēto brutalitāti un nežēlīgo dabu, varbūt arī šovinismu, (gladiatoru skolās svarīgi nebija uzvarēt cīņās un nogalināt pretinieku, bet radīt cienījamu izrādi skatītājiem). Cicerons šādi apvainojot Katilīnu izrāda, ka viņš nenozēlo to, ko ir teicis.

3.6 Emocionāli ekspresīvā leksika.

Otrajā runas beigās Cicerons jau atklāti pasaka savus necieņas vārdus Katilīnam nosaucot viņu par *tamperditus* (iznīcinošu), turklāt pasakot, ka Katilīna šajās jomās ir nepārspējams. Šie vārdi nav pieskaitāmi pie sarunvalodas, jo tie nav lamuvārdi, bet pie emocionālās, jo tie vienkārši izsaka attieksmi. Arī trešajā runā pret Katilīnu jau tiek vērsti ļoti emocionāli ekspresīvi un apvainojoši vārdi, kas jau skan kā apsūdzības. Ar *coetus nefarios* (noziedzīgā grupā) un *voces coniurationis tuae* Cicerons atklāti norāda personīgo attieksmi pret Katilīnu un sabiedrotajiem, un Katilīnu kā tās vadoni. Tādējādi šie vārdi arī pieskaitāmi pie emocionāli ekspresīvās leksikas. Vārdam *caetus* ir arī skarbāka nozīme, kas apzīmē seksuālas attiecības. Protams, šiem izteicieniem Cicerons atrod poētisku papildinājumu pasakot, ka tie nāk gaismā. (*luce sunt clariora*)

Cicerons izmanto vārdu *furor*, lai apzīmētu Katilīnas iespējamo izrīkošanās tieksmi un darbību vērstu pret Ciceronu un citiem senatoriem, vārdam nav obligāti negatīva nozīme, bet tas kopējā kontekstā šis vārds skan draudīgāk un skan arī mākslinieciski un tas ir daudznozīmīgs. Izvēloties šo vārdu Cicerons iespējams cenšas panākt, lai senatoriem rastos priekšstats par Katilīnu kā agresīvu, neapreikināmu vīru, kas rīkosies impulsīvi. Tas ļoti labi ietilpst runas galvenajā mērķī- parādīt, ka Katilīna vēlas darboties ārpus savām senatora iespēju robežām un īstenot teroru.

Runā Cicerons visbiežāk izmanto neitrālo vārdu *interficere* (nogalināt), kas iedvestu senatoros ļoti tiešu efektu, bet dažviet izmanto specifiskāku vārdu *caedes* ar līdzīgu nozīmi, bet šis vārds ir pastiprināts, jo tā nozīme ir tuvāka vārdam slepkavot, tādējādi tai ir emocionāli negatīva nozīme. Turklāt tās pielietojums senatoros varētu iedvest lielākas bailes, jo tas nozīmētu, ka Katilīnas līdzekļi pretinieku sakaušanai ir tādi, kas spēj apiet likumus, vienīgo aizsargu, kas ikdienā pasargā senatorus no nāves. Bet tas savukārt rada nelielu ironiju, jo, lai gan Cicerons bieži saka Katilīnam, ka viņš tiks izsūtīts trimdā, ir ļoti daudz norādes uz to, ka viņš pat ārpus pilsētas būtu liels apdraudējums valstij, tādēļ ir jārikojas skarbāk, konkrēti jāsoda ar nāvi. Bet Cicerons ar šādiem vārdiem var panākt senatoru rindās lielas bailes tādējādi liekot senatoriem rīkoties.

Cicerons izmanto asas un ne tik asas leksēmas, lai aprakstītu Katilīnas rīcību, piemēram, *atrox* (šausmīgais) un *improbis*. (bezdievīgais) Pirmais ir klaji negatīvs vārds, savukārt *improbis* ir neitrālāks, bet tam ir līdzīgi negatīva nozīme. Izmantojot šos vārdus Cicerons vēl paspīlgtina efektu pievienojot adverbu *tam* (tik ļoti, tik). Tikpat ļoti nepiedodošs Cicerons ir pret viņa līdzgaitniekiem izmantojot vārdu *nefarios*. Bet viens no visbriesmīgākajiem vārdiem ko Cicerons varētu vērst pret Katilīnu ir *imperator*. Šim vārdam varētu būt arī neitrāla nozīme, ja to lietotu kā vienkāršu apzīmētāju militāram vadonim, bet republikas laikā šāds apzīmējums varētu arī iegūt negatīvu pieskaņu it īpaši pēc Sullas nemieriem un pat atskatoties uz kādreizējo Gaja Marija apvērsumu. Tomēr pat par spīti abu šo vīru brutālajām iekarošanas metodēm un politiskajām tīrīšanām, neviens no abiem sevi nav pasludinājis par imperatoru. [3]Ja Cicerons šādi nosauc Katilīnu, tad viņš jau atkal norāda, ka Katilīna cenšas veikt valsts apvērsumu gāžot iepriekš pastāvošo republikas kārtību un padarot sevi par valsts vienīgo vadītāju.

Viens no plašāk izmantotiem vārdiem uz ko Cicerons atsaucas ir *res publica*, runājot par tās labklājību. Vārds republika var tikt uztverts kā ekspresīva leksēma, jo, pazīstot romiešus un Ciceronu, kurš arī ar runu pret Katilīnu nostājās pret tirāniju, viņiem republikas vārds neapzīmēja tikai valsti tās zemes un teritorijas, bet ko vairāk tādēļ tā ir emocionāli ekspresīva leksēma ar pozitīvu pieskaņu. Cicerons izmantojot šo vārdu varēja panākt daudz it sevišķi senatoru rindās, kuru uztverē frāze, ka Katilīna apdraud vai iejaucas republikas lietās nozīmē to, ka viņš cenšas apgāzt sen iedibināto republikas sistēmu.

Cicerons vēl vairāk iedziļinās Romas vēsturē, pieminot mazāk svarīgas personas, bet šeit parādās jau mūsdienās labi pazīstamie mākslinieciskie elementi kā hiperbola un salīdzinājumi. Cicerons raksta, ka *civem perniciosum* (bīstams pilsonis) ir ticis sodīts bargāk par *acerbissimum hostem* (bīstamāko ienaidnieku). Šāds izteiciens, ir pārspīlēts, jo ir zināms, ka daudzi Romas ienaidnieki, kas nebija Romas pilsoņi ir tikuši sodīti daudz bargākos veidos nekā Romas pilsoņi. Pieņemsim Sullas laikam nav daudz dokumentētu pilsoņu sodīšanas, kuras senāts būtu apstiprinājis. Kamēr tiesātā vaina netika pierādīta, tikmēr sods pret viņu nevarēja tikt piemērots un tas parasti nebija pazemējošs vai vardarbīgs, bet bija ierasts apsūdzēto nomest no Tarpejas klints. Ja cilvēks ir ticis pieķerts veicinot militāru uzbrukumu Romai, tad parasti kāda amatpersona saņēma *imperium* un rīcības brīvību, lai tiktu galā ar šo personu ar visiem iespējamajiem līdzekļiem, tātad tas nekad nebija senātā neizlemts lēmums, bet parasti, tas notika tikai, tad, ja šāds apvērsums draudēja no kādas teritorijas ārpus Romas, kur kāds no provinces pārvaldniekiem ir uzsācis neatļautu militāru manevru un ekipējuma iegādi, kas parādīja, ka šis cilvēks varētu būt apdraudējums valstij. Tāds, piemēram, bija Kvinta Sertorija gadījums, un Spūrija Mailija gadījums, bet neviens no viņiem nekad nenonāca Romas tiesas priekšā, jo Kvintu Sertoriju nogalināja atentātā un Mailijs tika nogalināts ar zobenu tikai tādēļ, ka neieradās pie diktatoru, kuram vajadzēja izskatīt šo situāciju. Bet citi Romas ienaidnieki, piemēram, Spartaka revolucionāri tika sodīti daudz bargāk un nežēlīgāk, piesitot viņus krustā visa *Via Apia* ceļa garumā, kur tie nemira ātrā, bet gan ļoti mokošā nāvē. Arī Romas ienaidnieks Jugurta netika pakļauts maigākai soda izpildei. Viņu no sākuma izvadāja caur Romai kā uzvaras balvu un pēcāk iemeta nomirt bada nāvē Tuliānas bedrē. Cicerona replika tātad nebija vēsturiski akurāta, un galējais nāvessods pret augsti stāvošu Romas pilsoni vienmēr ir bijis mazāk bargs, vai vismaz mazāk pazemējošs un mazāk sāpīgs nekā tas ir bijis Romas pilsoņiem. Bet ja izslēdz faktu par

procesiem pirms nāvessoda, tad patiesība, jebkurš kurš ir draudējis republikai ir saņēmis nāvessodu, bet augstāk stāvošajiem romiešiem viss parasti beidzās ar trimdu. Tātad šie vārdi patiesība nemaz nav patiesi. Kopumā tos tomēr var pieskaitīt tikai pie emocionāli ekspresīvās leksikas.

Cicerons arī nosauc senātā neizlemto lēmumu par *gravis*, šai ekspresīvajai leksēmai, ko Cicerons attiecina uz Katilīnas sodu nav daudz lielākas nozīmes, atskaitot kā biedinājumu pašam Katilīnam, ka iespējams senatori, jau ir nolēmuši, ka viņš tiks sodīts bargi. Bet ja tas tomēr tā nav, tad iespējams Cicerons grib, lai tie senatori, kas nav izlēmuši par šo soli domā, ka pārējie jau ir izlēmuši.

Viena no vis interesantākajām un iespaidīgākajām replikām, kurā Cicerons nostādā savu un Katilīnas nometni ir ceturtajā runā un skan šādi *iam intelleges multo me vigilare acrius ad salutem quam te ad perniciem rei publicae. (jau atzīsti es palieku asāks nomodā par (republikas) labklājību kā tu par republikas iznīcību)* Šī frāze ir ļoti piesātināta ar pārnestumā nozīmēm un emocionālo pieskaņu un parāda ko Cicerons saskata un vēlas citiem parādīt Katalīnā un ko sevī. Vārds *perniciem* ir uztverams kā hiperbola, jo Cicerona runas galvenais mērķis ir pierādīt, ka Katilīna cenšas panākt valsts apvērsumu nevis to iznīcināt, bet šeit viņš izsaka pārspīlētu apgalvojumu, kas ar to nesakrīt. Tomēr kopumā tas veido ļoti efektīvu kontrastu, jo parāda Ciceronu, kā tautas aizstāvi un Katilīnu par tās ļaunāko ienaidnieku. Šis ļoti efektīvais un mākslinieciskais salīdzinājums uz pūli noteikti varētu atstāt iespaidu, jo Cicerons izvēlās ļoti vispārinātu terminu *salutem rei publicae*, kas varētu būt gan mājiens, ka viņu interesē politiskās, vai apliecinājums, ka viņam rūp arī tautas intereses.

Cicerons arī vērš kritiku pret sevi ar vārdiem *inertia* un *nequitaeque*, šie vārdi ir ar emocionālo pieskaņu un pauž nožēlu par savu rīcību, bet frāzi *cupio me esse clementem* (vēlos būt žēlīgs) Cicerons it kā pavērš pret visas turpmākas runas pastiprinošu frāzi. Viss ko viņš domā līdz šim un ko teiks turpmāk pēc viņa domām neatbilst viņa iecerēm, bet ir jāuztver vēl skarbāk.

Cicerons arī vērš kritiku pret sevi ar vārdiem *inertia* un *nequitaeque*, šie vārdi ir ar emocionālo pieskaņu un pauž nožēlu par savu rīcību, bet frāzi *cupio me esse clementem* (vēlos

būt žēlīgs) Cicerons it kā pavērs pret visas turpmākas runas pastiprinošu frāzi. Viss ko viņš domā līdz šim un ko teiks turpmāk pēc viņa domām neatbilst viņa iecerēm, bet ir jāuztver vēl skarbāk.

Otrajās runas beigās Cicerons jau atklāti pasaka savus necieņas vārdus Katilīnam nosaucot viņu par *tamperditus* (iznīcinošu), turklāt pasakot, ka Katilīna šajās jomās ir nepārspējams. Šie vārdi nav pieskaitāmi pie sarunvalodas, jo tie nav lamuvārdi, bet pie emocionālās, jo tie vienkārši izsaka attieksmi. Arī trešajā runā pret Katilīnu jau tiek vērsti ļoti emocionāli ekspresīvi un apvainojoši vārdi, kas jau skan kā apsūdzības. Ar *coetus nefarios* (noziedzīgā grupā) un *voces coniurationis tuae* Cicerons atklāti norāda personīgo attieksmi pret Katilīnu un sabiedrotajiem, un Katilīnu kā tās vadoni. Tādējādi šie vārdi arī pieskaitāmi pie emocionāli ekspresīvās leksikas. Vārdam *caetus* ir arī skarbāka nozīme, kas apzīmē seksuālas attiecības. Protams, šiem izteicieniem Cicerons atrod poētisku papildinājumu pasakot, ka tie nāk gaismā. (*luce sunt clariora*)

Viena no vis interesantākajām un iespaidīgākajām replikām, kurā Cicerons nostādā savu un Katilīnas nometni ir ceturtajā runā un skan šādi *iam intelleges multo me vigilare acrius ad salutem quam te ad perniciem rei publicae. (jau atzīsti es palieku asāks nomodā par (republikas) labklājību kā tu par republikas iznīcību)* Šī frāze ir ļoti piesātināta ar pārnestumā nozīmēm un emocionālo pieskaņu un parāda ko Cicerons saskata un vēlas citiem parādīt Katilīnā un ko sevī. Vārds *perniciem* ir uztverams kā hiperbola, jo Cicerona runas galvenais mērķis ir pierādīt, ka Katilīna cenšas panākt valsts apvērsumu nevis to iznīcināt, bet šeit viņš izsaka pārspīlētu apgalvojumu, kas ar to nesakrīt. Tomēr kopumā tas veido ļoti efektīvu kontrastu, jo parāda Ciceronu, kā tautas aizstāvi un Katilīnu par tās ļaunāko ienaidnieku. Šis ļoti efektīvais un mākslinieciskais salīdzinājums uz pūli noteikti varētu atstāt iespaidu, jo Cicerons izvēlās ļoti vispārinātu terminu *salutem rei publicae*, kas varētu būt gan mājiens, ka viņu interesē politiskās, vai apliecinājums, ka viņam rūp arī tautas intereses.

Runu Cicerons turpina ar vēl vienu apvainojumu Katilīnam un viņa draugiem saucot tos par *sceleris*. Vēl viens emocionāli ekspresīvs vārds. Runā tas nekalpotu vairāk kā tikai apvainojums.

Turpmāk runa tiek papildināta ar ļoti daudz cildinājumiem, piemēram, *consilio*, jeb sapulču telpu nosaucot par *gravissimo* un *sanctissimo* (*svētāko un nopietnāko*), papildinot savu emocionālo noskaņu ar retoriskiem jautājumiem par savu laiku un telpu, kas pēc viņa domām ir

zaudējusi savu kādreizējo tikumību un varenību. Šiem vārdiem noteikti ir emocionāla pieskaņa, tomēr ir ļoti grūti noteikt, kāda, jo no vienas puses, tas ir slavinājums, bet vai ar iepriekš uzdotajiem jautājumiem Cicerons cenšas aprakstīt senatorus, kā varu zaudējušus valstsvīrus, kas ir noguruši no tās vadīšanas un tādējādi zaudējuši tikumību vai arī viņš vēlas senatorus kaunināt. Šī telpa viņu pēc viņa domām ir tā vieta, kur Romas agrākie senatori esot izdarījuši lēmumus, kas ir glābuši valsti, bet šodien šeit esošie ir par neizlēmīgiem, lai rīkotos valsts labā.

Runā ir vēl viens suminājums un pateicība Jupiteram Statoram par atbrīvošanu no *teatrem, horribilem, infestam pestem* (atbaidošās, šausmīgās, nelietīgās kaites). Visi trīs vārdi ir emocionāli ekspresīvi, bet nozīme teikumā tiem ir tāda, ka tie parāda, ka Zevs ir nostājies Cicerona un pēc viņa vārdiem republikas pusē. Šo pašu tematiku viņš apspriež arī turpmāk jo apgalvo, ka Katilīna *insidiatus es (nelietīgs/slepkavniecisks ir)* un ka viņam arī padomā ir *nefarios conatus (nelietīgi plāni)*. Bet lielākā ietekme šeit ir no Cicerona apgalvojuma, ka viņa nāve būtu *magna calamitate rei publicae* (liela nelaime republikai). Tas šinī gadījumā ir pārspīlējums, un Cicerons mazliet pārspīlē savu, vai drīzāk konsula lomu valstī ārkārtas situācijā, jo Roma līdz tam laikam, ir bijušas situācijas, kad tā ir palikusi bez viena konsula. Bet viņš atkal parāda to, ka ir vienīgais, kas saredz un cenšas novērst Katilīnas ļaunos nodomus.

Cicerons apgalvo arī, ka viņam jādara tas, kas valstij var nepatikt, bet kas tomēr ir jādara un šeit viņš arī visdrīzāk pirmoreiz netieši pasaka, ka viņš vēlas panākt, lai Katilīna tiktu sodīts ar nāvi, jo frāzē „*quod es ad severitatem lenius, ad communem salutem utilius*”, (kas ir bardzību maigāks, bet kopējam labumam noderīgāks). *Lenius* un *utilius* ir emocionāli ekspresīvas leksēmas, kas turklāt ir pārākā pakāpē. Ar tām Cicerons it kā cenšas attaisnot savu turpmāko sodu izdarīšanas nepieciešamību, kas atkal tiek darīta tikai tautas labad. Lai gan Cicerons teikuma turpinājumā apgalvo, ka Katilīnas izraidīšana vien būtu pietiekami bargs sods, to tomēr nevar nosaukt par bargu, jo vēsturē ir zināms kāds fakts, ka viens no Katilīnas atbalstītājiem bija Marks Antonijs Hibrīda „Nezvērs”, kuru savulaik izraidīja no pilsētas, pēc neveiksmīgas tiesas prāvas, kurā Gajs Jūlijs Cēzars (100.-44. g. p.m.ē) esot ar pierādījumiem radījis riebumu pret Hibridu tik lielā mērā, ka viņš bailēs esot aizbēdzis no pilsētas. Tātad izraidīšana ne vienmēr ir bijusi efektīva, it sevišķi pēc Marija armijas reformām, kas ļautu Katilīnam pēc izbēgšanas savākt armiju. Tātad teikuma kontekstā sakot, ka vēlas Katilīnu tikai padzīt, bet vēlas panākt nāvessodu.

Runā viņš atkal izmanto hiperbolu *immanitas* attiecinot to uz *vindicata*, (lūgums pēc soda, atriebības). Tas Kalpo lai radītu iespaidu, ka pret Katilīnu jau ir nostājušies ļoti daudzi cilvēki un sods par viņa rīcību būs nežēlīgs.

Septīto runu Cicerons meistarīgi uzsāk ar vārdiem, kas varētu mainīt klausītāju priekšstatus par viņu paziņojot, ka viņš pret Katilīnu *non odio permotus* (naidu neizjūtošs), bet *miser cordia* (žēlumu) jūt. Ciceronam runā vajag panākt iespaidu, ka viņa runas nav teiktas tādēļ, ka viņam ir personīgs naids pret Katilīnu, it īpaši tāpēc, ka viņš iepriekš ir izteicis tik daudz apvainojumus un apsūdzības.

Tam graviter- tik smagu. Tā Cicerons raksturo noziegumu, kurā Katilīnu apsūdz tauta. Šim vārdam ir emocionālā pieskaņa, ja to sasaista ar vārdu *offensum*, kas pievieno negatīvo attieksmi. Cicerons gan šeit vairāk pastiprina nevis iepriekš izteiktās apsūdzības pret Katilīnu, bet savus uzskatus, par to kā šobrīd tos varētu uztvert tauta. Bet atkal tas ir tikai viņa subjektīvais viedoklis, ko Cicerons izmanto, lai vēl vairāk mudinātu Katilīnu pamest pilsētu.

Politiskās sistēmas nodošanas faktu Cicerons piemin arī kad pasaka, ka *patria* (tēvzeme) no viņa baidās. Vārdam ir cildenuma pieskaņa, tātad tas pieder pie emocionāli ekspresīvās leksikas. Teikumā šāds liels vārds ir nepieciešams, lai apzīmētu Katilīnas nodevības apmērus un papildinātu iepriekšējo izteikumu. Tas tiek pateikts vēl tiešāk ar frāzi „*quae est parens omnium nostrum*” (kas ir mūsu visu māte).

Cicerons tomēr arī neizslēdz to faktu, ka pat viņam ir bail no Katilīnas atriebības, turklāt viņš to apzīmē ar spilgtu leksēmu *perfringendes* (bailēs drebošs). Ciceronam tas būtu nepieciešams, lai parādītu, ka pat konsulam ir jābaidās no Katilīnas rīcības. Bet tas tomēr atkal tikai parāda, cik pēc viņa domām tālu ir gatavs iet Katilīna. Svarīgi ir arī bijis parādīt, ka Katilīna nav tikumīgs, pat, ka viņš atzīst netikumu par tikumu.

Ar vārdu *fugae* (bēgšanā/trimdā) tiek norādīts, ka Katilīnas liktenis jau ir nolemts un sods par viņa noziegumiem varētu būt maigāks tikai tad ja viņš *suppliciiis* (ar pazemību/ pazemībā) bēgs no pilsētas. Tas gan neglābtu viņu no naida, kas jau ir pilsētā radies, Cicerons viņu brīdina par stāvokli pilsētā kur pret viņu jau ir naidīgs noskaņojums un, ka viņam ir jābēg no pilsētas, un jāņem līdzī *metu* (bailes). Šis vārds ir poētisms, jo bailes ir nemateriālas, tādējādi tās burtiski nav

iespējams ņemt līdzi. Turklāt tās ir republikas bailes, par kurām Cicerons runā, atkal parādot, kādu iespaidu Katilīna atstāj uz cilvēkiem un valsti. Vēl viena emocionāli ekspresīva leksēma.

Ļoti daudz negācijas ir vērstas pret tiem, kas pievienosies viņam Malija noietnē. Visus pilsoņus, kurus Katilīna savāks Cicerons sauc par *civis perditos*. Vārdam *perditos* ir vairākas nozīmes, bet visas no tām ir negatīvas, ja runa ir par cilvēku. Tas apzīmētu kādu, kas vai nu laupa vai iznīcina.

Ļoti daudz negācijas ir vērstas pret tiem, kas pievienosies viņam Malija noietnē. Visus pilsoņus, kurus Katilīna savāks Cicerons sauc par *civis perditos*. Vārdam *perditos* ir vairākas nozīmes, bet visas no tām ir negatīvas, ja runa ir par cilvēku. Tas apzīmētu kādu, kas vai nu laupa vai iznīcina.

Iepriekš minētais *exsulto* veido frāzi *Exsulta impio latrocino* (līksmo par bezdievīgo laupīšanu) ir emocionāla ekspresīva leksēma *impio*. Šis atkal ir smags apvainojums, kam parasti pēc romiešu domām seko arī netiešs dievu nests sods. Bezdievīgā rīcība Cicerons Katilīnu ir vainojis jau iepriekš, bet ne tik tiešos vārdos.

Vēl ir arī emocionāli ekspresīva leksēma *amentia* (neprāts). Cicerons apgalvo, ka *te natura peperit amenetia (daba tevi (Katilīna) dzemdējusi neprātam)*. Tas ir poētisks izteiciens, un vēl vienā veidā tiek pateikts, ka Katilīnam netikums ir jau iedzimts.

Rīcību, kuru katilīna neuzskata par *nefarium* (bezdievīgu) viņš neciena. Vēl viena emocionāli ekspresīva leksēma. Teikumi pastiprina iepriekšējos izteikumus par Katilīnas agresīvo dabu. Tekstā arī parādās vārds *fortuna* (liktenis), šoreiz gan ar mazo burtu, tātad tā nav dieviete fortūna, bet vienkārši veiksmē, ko nenodrošina dievi. Tātad viss, ko ciena Katilīna nav dievu iecerēts, bet paša Katilīnas samaitātai dabai tuvāks. Turklāt viņš daļēji novērš vainu no pilsoņiem, kurus iepriekš vainoja nevērībā.

Viena lieta ir lasīt runas, bet otra ir tās dzirdēt. Mūsdienās izlasot kādu komentāru, kas domāts, kā joks vai sarkasms, mēs to nevaram uzreiz pateikt. Cicerona runā arī ir viens vārs, kam ir pārspīlēta pozitīva emocionāla nozīme *praeclaram vero populo Romano referes gratiam* (izsaki romiešu tautai patiesi brīnišķīgu pateicību). *Vero praeclarum* sastāv no vienas emocionāli ekspresīvas leksikas, bet *vero* pastiprina visu teikumu. Bet kontekstā tas diez vai iederētos kā pagalvojums, jo Cicerons visu laiku ir centies pateikt, ka jebkāda veida sadarbība nepanāk pozitīvu attieksmi no Katilīnas. Tātad viņš ar šo pārspīlējumu saka tieši pretējo, izmantojot sarkasmu.

3.7 Vārdi un frāzes ar pārnestām nozīmēm.

Tekstā parādās vairāki neitrāli vārdi, kas attiecas arī uz tautas labklājību, piemēram, Cicerons visai bieži izmanto republikas un tautas vārdu, lai parādītu to, ka tiek skārtas arī viņu intereses, un ja runa ir par Katilīnu, tad izriet, ka viņa turpmākā darbība un baumas par to varētu uzsākt ko tādu, kā *timor populi*. (Tautas bailes) Vārdi atsevišķi neveidotu īpašu nozīmi, bet kopā tie varētu nozīmēt ko vairāk. Ir zināms, ka savulaik Romas tauta ir sacēlusies pret senatoriem tieši tādēļ, ka viņi negribējuši nostāties par tās labklājību. Pirmoreiz tauta jau bija nostājusies pret senatoriem, kad Tibērijs Grakhs centās izmainīt agrāro sistēmu. Senatori neatbalstīja likumu un plānoja viņu pat nogalināt senāta sēdes laikā, bet tauta bija Senātam nelabvēlīgā Grakha pusē. Otra reize, kad tauta tika izmantota kā ierocis pret senatoriem bija Lūcija Apūlija Saturnīna laikā, kad tauta izvēlējās nostāties par Saturnīna likumu, kas samazinātu graudu cenu, un tautas spiediena dēļ radās senātam nelabvēlīga situācija. Tas notika vien pāris desmitus gadus pirms Cicerons izteica savu populārāko runu un iespējams, ka viņš radīja jaunu frazeoloģismu, kas ataino tautas paniku. Tas turklāt būtu īsti vietā, jo senatoriem no vienas puses šāds frazeoloģisms būtu labi saprotams. Ja Katilīnas izdarības kļūtu zināmas tautai viņi varētu atkal nostāties pret senātu, kas savas neizlēmības dēļ izskatītos kā vājāks spēlētājs. *Timor* iespējams tiek lietots tādēļ, ka Cicerona apraksts par Katilīnu turpmāk norādīja, ka Katilīnas līdzekļi varas iegūšanai ir vardarbīgi, tādēļ tauta nostāsies viņa pusē ne jau tādēļ, ka atbalsta viņu, bet tādēļ, ka baidās no viņa.

Šāds leksēmu lietojums uz kopējā situācijas konteksta liek aizdomāties par to, vai Cicerona runa bija paredzēta arī tautai, bet vēsturē ir teikts, ka pirmā runa, kur arī šis apzīmējums tiek izteikts, viņš runā senātam, ne tautai aiz aizslēgtām durvīm. Cicerona turpmākās divas runas, konkrēti otrā un trešā, bija veltītas tautai, un tur šī frāze neparādās, bet viņš sniedz viņiem ziņas par Katilīnas izdarībām. Turklāt, ja situācija ir tik delikāta kā iespējams tautas apvērsums, diez vai Cicerons izvēlētos to paziņot tautai. Tātad visdrīzāk Cicerona izvēlētais izteiciens bija vairāk brīdinājums senatoriem par iespējamo paniku un nemieriem, kuri varētu rasties tautā, ja viņi uzzinātu, ka kāds ir uzdrošinājies mest viņiem izaicinājumu.

Runā Cicerons ir norādījis uz vairākiem citiem slepkavības mēģinājumiem, bet tikai šeit viņš ir pirmoreiz parādījis, ka Katilīnam ir bijuši sabiedrotie, kas arī vēlējušies nogalināt pašu Ciceronu, bet aprakstot to viņš neizmanto iepriekš izmantoto *interficere* vai *caedus*, kas ir smagāki vārdi, bet izmanto neitrālus vārdus *cura liberarent* (atbrīvot no rūpēm). Tātad viņš to

neizsaka skaļi, gandrīz vai izrādot vienaldzību par to, ka viņam draudējusi nāve. Vēl jo vairāk tas, ka viņš šo atzīšanos izsaka tik vēlū vien liecina, ka viņš izvēlējies laiku, kad to teikt rūpīgi, jo ja viņš ar to būtu sācis tas liktu viņam izskatīties bailīgam un izmisušam, bet, izmantojot šo eifēmismu, ir panākts efekts, ka Ciceronu līdz šim ir interesējusi tikai valsts drošība, nevis paša liktenis. Bet tas spēlē vēl kādu būtisku faktoru- Cicerons sevi glorificē, it kā apgalvojot, ka viņš ir lielākais traucēklis Katilīnas plānos. Pašsaprotami ir arī tas, ka romieši necienītu Katilīnu, ja viņš no sava politiskā pretinieka vēlētos atbrīvoties ar slepkavību, jo par politiski spējīgu cilvēku uzskata tādu, kas savus konkurentus uzvar ar vārdiem, nevis ar dunci.

Piektās runas vārdi *patent portae* (vārti ir vaļā) var gan vienkārši nozīmēt, to, ka vārti tiešam ir vaļā vai arī tas ir frazeoloģisms ar pārnestu nozīmi, ka nekas neliedz Katilīnam bēgt no pilsētas un doties pie saviem sabiedrotajiem. Diezgan neierasti, protams, būtu, ka šādā ārkārtas situācijā, kad tiek apspriesta republikas drošība vārti tiešam tiktu atstāti neuzmanīti. Ar frāzi „*educ tecum etiam omnis, purga urbe*”(vadi visus savējos attīri pilsētu) viņš šo iepriekšējo frāzi papildina. Mūsdienu valodā, vārdam „attīrīt”, gan būtu cita nozīme, jo tā tikpat labi varētu būt nozīme, nogalināt savus politiskos ienaidniekus, bet šajā runas kontekstā tas ir frazeoloģisms pieprasa, lai Cicerons vienkārši pamet Romu un pievienojas saviem sabiedrotajiem Manlija nometnē ārpus pilsētas. Tas patiesībā noliek Katilīnu neapskaužamā situācijā. Pirmkārt, viņš jau tiek nosaukts par militāri bīstamu, un ja Romas tauta notic Ciceronam, tad pilsētu nenāktu par ļaunu pamest, bet ja viņš to tomēr pamest Cicerons arī iegūtu uzvaru, jo tas rādītu ne vien iespaidu, ka viņam tiešām ir nometne, kurā pulcējas viņa sabiedrotie, bet arī to, ka viņam ir bail. Šajā frāzē nav daudz ekspresīvās leksikas izņemot *purga*, kuram ir pārnesta nozīme, un varbūt arī emocionāla, jo norāda, Cicerona attieksmi pret Katilīnas sabiedrotajiem, kā pilsētas netīrumiem.

Cicerons šajā runā pat ar palīgteikumu *ut aiunt* norāda, ka viens no viņa izteicieniem *corpore effugi* (ar ķermeni izbēgt) ir ar pārnestu nozīmi. To viņš tikai aizmanto kā poētisku izteicienu savai izmanībai, kas līdz šim ir ļāvis saglabāt viņam savu dzīvību. Latviešu valodā tam varētu būt ekvivalents „izbēgt par mata tiesu.” Šādas frāzes varbūt nebūtu tik labi zināmas Romas zemākajam slānim, kas ikdienā ar tādiem nesaskārās, bet senatori, tās noteikti atpazītu, ņemot vērā, ka katrs no viņiem kaut nedaudz dzīvē apgūst retorikas mākslu un savu valodu.

Frāze *ipse custodia iuducarit* (pats sevi apcietinājumam nolēmis) nozīmē to, ka Katilīna ar savu rīcību ir parādījis romiešiem, ka viņš zina, ka pilsētā ir daudzi tādi, kas viņam ir nelabvēlīgi

un apdraud pat viņa dzīvību, un ka vajag sevi likt apsargāt tik skrupulozam un paranoiskam pilsonim kā Markam Metellam, nozīmē padarīt sevi par cietumnieku kāda cita cilvēka mājās.

Frāze *Tacita loquitur* (runā klusējot), piemīt pārnesta nozīme, kuru var saprast vairākās valodas, tai skaitā latviešu valodā un tas vienkārši nozīmē, ka cilvēks nav spējīgs pateikt neko tādu, kas varētu pārspēt otru runātāju, vai arī iepriekš teiktais ir padarījis viņu mēmu. Jocīgi gan liekas tas, ka Cicerons to lieto šajā brīdī, jo bija pieņemts senātā runas laikā nerunāt, kad runā cits, jo tā bija nepieklājīga rīcība, vai dažos gadījumos pat gļēva. Cicerons, gan visdrīzāk ar to centies pateikt, ka Katilīna nav spējīgs pateikt pretargumentu Cicerona iepriekš minētajiem apvainojumiem Katilīnas netikumībā. Tas ir labs veids kā panākt iespaidu, ka pretinieks ir vājš konkurents, turklāt tāds, kurš ar klusēšanu neiedveš bailes, bet izskatās nobijies.

Runā parādās vēl viens emocionāls sarunvalodas vārds, ar kuru apzīmē nekrietnu rīcību-*flagitium*. Šis vārds arī ir uzskatāms par poētismu Tam ir mazliet pieklusinātāka nozīme, kā, piemēram, *caedus*, un tam nav tieša saistība ar kādu slepkavniecisku rīcību, bet to piemēram var izmantot, ja cilvēks ar kādu rīcību ir pazemojis pats sevi, vai darījis sev kaunu. Tas šīs runas kontekstā iederas daudz labāk, jo, ja Cicerons izmantotu *caedus*, diez vai rastos iespaids, ka viņš vēl aizvien pret Katilīnu jūt žēlumu.

Devītā runa tiek uzsākta ar retorisku jautājumu vai ir kas tāds, kas spētu viņu salauzt (*frangat*). Šāds leksēmas lietojums pasaulē ir ļoti populārs. Šim vārdam ir pārnesta nozīme un ja to attiecina uz cilvēku, tad tam piemīt pārnesta nozīme. Runā gan šim vārdam nav smagākā nozīme, ka cilvēkam vajadzētu būt mentāli salauztam, bet gan vienkārši, ka viņš ir spītīgs vai nepiekāpīgs. Šajā vietā notiek pāreja, kur Cicerons atkāpjas no septītās runas mērķa panākt, lai Katilīna izdarītu kaut ko pareizi. Šeit viņš apliecina, ka Katilīna nerīkosies republikas labā un neatstās valsti ar kaunu.

Vārdiem *muro secernantur* (ielikt mūri starp mums) ir lūgums visiem Romas ienaidniekiem doties ārpus Romas mūriem. Cicerons to nepavēl, bet aicina, bet zinot viņa attieksmi, tas nenozīmē, ka viņu agrākā nodevība tiks piedota, drīzāk, jebkurš, kas tam paklausīs būs pakļauts represijām. Interesanti amizants ir Cicerona aicinājums *inscriptum in fronte quid de re publica sentiat* (pierē uzrakstīt, ko viņš domā par republiku). Frāze ar pārnest nozīmi, kura nozīmē, ka visiem, tai skaitā ar lietu nesaistītajiem, ir jābūt atklātiem par to kādu valsti, tad viņi īsti atbalsta.

Secinājumi.

Apskatot apkopotos rezultātus var secināt, ka pirmā hipotēzes ir apstiprinājušās. Cicerons tik tiešam ir izmantojis Vairākus epitetus, lai apelētu senātam un tautai. Netiešā nozīmē viņš arī ir vērsies pie tautas ikreiz, kad ir izmantojis leksēmas *patria* un *res publica*. Jo savā ziņā, kā ir pieminēts poētismu aprakstā sanāk, ka šie vārdi norāda uz paša autora lepnumu par savu zemi un tautu. Cicerons šādi var izpaust pateicību tautai, kas ir šīs valsts pilsoņi, kas ir turpinājuši tās paražas un palīdzējuši to veidot.

Otrā izvirzītā hipotēze par to, ka pret Katilīnu tiek vērstas daudz negatīvas leksēmas arī apstiprinās. Vēl jo vairāk Cicerons atkāpjas no ierastas kulturālas leksikas un pat izmanto vulgārus vārdus pret Katilīnu un viņa sabiedrotajiem. Tomēr viņš neizmanto vulgāru leksiku vairāk par divām reizēm, turklāt visi negatīvie vārdi lielākoties ir vērsti pret Katilīnas rīcību nevis pašu Katilīnu, vai arī negatīvā leksēma ir darbības vārds.

Tomēr Cicerons necentās ar biežiem vulgārismiem runā radīt iespaidu par tiešu naidu pret Katilīnu vai kādu citu senatoru, jo tieši šie vārdi rada familiaritātes sajūtu visvairāk. Romā arī bija pieņemts arī izrādīt cieņu starp senatoriem, atklāta lamāšanās vai vulgaritāte varētu liecināt par vienkāršu cieņas trūkumu. Sarunvalodas vārdu un vienkāršrunas vārdu nelietošana vel var tikt skaidrota ar to, ka Cicerons šīs runas laikā, kā viņš pats norāda, kalpoja kā konsuls. Un tā kā viņš bija sabiedrības augstākajam pārstāvim nebija pieņemami būt vulgāram. Izvairīšanās no vulgāras leksikas arī spodrīna tēlu un ņemot vērā, ka ir nepieciešams apsūdzēt Katilīnu netikumos un nodevībā pašam ir jāizrāda, ka esi tikumīgs un kompetents. Ja Cicerons būtu tikai apvainojis Katilīnu ar zemiskiem vārdiem biežāk, kontrasts starp to kāds ir viņš kā konsuls un kāds ir Katilīna būtu neizteiksmīgāks.

Cicerons savā runā bieži izmanto vārdus, kas apzīmē bailes, pat tad, kad viņš runā par sevi, nebaidoties parādīt, ka viņam, par spīti vīrišķībai ir arī savi trūkumi un bailes ir vienas no tām. Bet viņš š netikumu vienmēr pārvērš savā labā un runās apgalvo, ka viņu vairāk uztrauc tautas un valsts labums, konkrēti *rei publicae*. Šī vārda un mākslinieciskā baiļu un draudu aprakstošu leksēmu savienojuma galvenais uzdevums bija radīt priekšstatu, ka Cicerons rūpējas par valsts

drošību vairāk nekā par savējo. Tas atkal kalpo, kā veids, lai nošķirtu iespaidu par personisko naidu un padarītu to par politisku tēmu.

Šī runa nav radījusi iespaidu par pompozitāti vai pārlietu māksliniecisku leksēmu pielietojumu. Tas galvenokārt parādās tajā, ka Cicerons pret sevi nav attiecinājis pārāk daudz slavinošus vārdus, vai nav pārspīlējis savus veikumus. Lai gan viņš norāda, ka bijis uzmanīgs, viņš ar to nedrīkst, turklāt pasaka, ka viņam ir bail no Katilīnas dusmām.

Runā ir ļoti daudz emocionālās leksikas, tātad Ciceronam bija ļoti svarīgi šajā situācijā paust vai arī radīt tautā kādu nostāju pret Katilīnu. Tādēļ arī ir tik ļoti biežs emocionāli negatīvu leksēmu skaits. Šiem vārdiem arī ir amplitūda attiecībā uz to negatīvo noskaņu, daži vārdi parāda, ka tas ir slikti, daži, ka nepieņemami, daži, ka tas ir tik ļauni, ka pat nav iespējams izprast.

Pozitīvās emocionālās leksēmas lielākoties ir vērstas pret likumiem un republiku. Tas ir nepieciešams kā visas runas atbalsta punkts, jo Cicerons nevar atļauties izrādīt, ka viņam ir personīgas intereses redzēt Katilīnu mirušu un ka viņa ieceres pret Katilīnu ir tikpat ļaunas, cik Katilīnam ir pret viņu. Viņam bija svarīgi tautai parādīt, ka tieši likums ir tas, kas līdz šim ir saturējis republiku kopā un, ka Katilīna ir apdraudējis abus.

Apvainojumi kā *sentina* un *gladiator* Cicerons izsaka skan kā apvainojumi, tikai kontekstā, jo tie citās situācijās, piemēram, sarunā starp diviem vergu uzpircējiem vārds *gladiator* varētu būt vienkāršrunas vārds, bez negatīvas nozīmes, un *sentina* kādam arhitektam vai inženierim ir tikai ikdienas problēma ar ko jāsaskaras, izlemjot par akvedukta vai ēkas celtniecību. Tātad apvainojumi ir apvainojumi atkarībā no tā attiecībā uz ko tie tiek izmantoti. Ja Cicerons būtu izmantojis tādus vārdus kā *stultus* (muļķis), tad tas jau būtu tiešs apvainojums.

Runās galvenais nebija tas, cik ļoti patiesas bija atsauces uz vēsturi, un cik patiesi ir autora vārdi. Runās visu to, kas ir iespējams Cicerons runā tēlaini un nekonkrēti. Izmantojot vārdus *caedes* un *nefarios* nekonkrēti atsaucās uz noziegumiem, kurus Katilīna it kā ir izdarījis, un ar ekspresīvajām leksēmām viņš papildina to amplitūdu.

Izmantotās literatūras saraksts

Antīkie teksti

1. M. Tullius Cicero, Against Catiline

Edited by Albert Clark, Albert Curtis Calrk

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0010%3Atext%3D>

Catil.

Teorētiskā un zinātniskā literatūra

1. Laua A. Latviešu leksikoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1981.

2. Andrejs Veisbergs. Borrowed Phraseology in Latvian. (17.-21. centuries)- University of Latvia Faculty of Humanities, Department of Contrastive Linguistics, Translation and Interpreting.

3. Robert de Beaugrande. Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental works. Longman Linguistics Library.

4. Verners Ābele. Cicerōna Runas pret Katilīnu. L. U studentu padomes grāmatnīca

5. Tobias Reinhardt, Michael Lapidge, J. N. Adams. Aspects of the Language of Latin Prose. Oxford University Press.

6. Geoffrey Hughes: An Encyclopedia of Swearing. The Social History of Oaths, Profanity, Foul language and ethnic slurs in the English speaking worlds. Routledge, 2015

7. *Journal of Education Culture and Society* 2013_2. Aleksander Kobylarek, 2013

Vārdnīcas, leksikoni, uzzīņu literatūra

1. A. Gavrilovs. Latīņu-latviešu vārdnīca Rīga "Zvaigzne" 1994

2. www.perseus.tufts.edu/hopper/morph

3. <http://www.thefreedictionary.com/dictionary.html>

4. Oxford ilustrētā angļu valodas vārdnīca. Apgāds Zvaigzne ABC 2000.g.

Bakalaura darbs „Ekspresīvā leksika Cicerona „Runas pret Katilīnu”” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Artis Kuģis

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Docente. Dr. philol. Gita Bērziņa.

Recenzents: Docente Dr. philol. Brigita Cīrule

Darbs iesniegts Klasiskās filoloģijas un antropoloģijas studiju nodaļā

Dekāna pilnvarotā persona: Lektora p. i. Līva Bodniece

Darbs aizstāvēts Klasiskās filoloģijas studiju programmas bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

diena.mēnesis.gads.

prot. Nr.

Komisijas sekretāre: